

84 (2P-60M)
E 18
C 18 553

АЛИ
БАЙЗУЛА

ЖАНГЫЗ
ТЕРЕК

«ЭЛЬБРУС»
КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК
1989

Sam Trautzsch

АЛИ БАЙЗУЛЛА

ЖАНГЫЗ ТЕРЕК

НАЗМУЛА

Каб.-Балк. республиканская науч-
ная библиотека им. Н. К. Крупской
ул. Нормова № 42

НАЛЬЧИК - 1989

544810

С(Балк)2
Б18

Редактор
С. М. Моттаева

Художник
Ю. А. Шаваев

Б $\frac{4702100200-083}{М 125(03)-89}$ 44-89

ISBN S-7680-0200-6

© Байзуллаев А. А., 1989.

КЕРТИЛИКНИ ЖОЛУ

Кертиликде ётюрюкню кёргенле,
ётюрюкге кертиликди дегенле
толтурмазла умутларын,
сагъайтмазла къайгъыларын. —
Кюнню жапхан булутлача башымда,
барадыла Ётюрюкню жолунда!..

Кертиликде кертиликни кёргенле,
ётюрюкге ётюрюкдю дегенле
толтурурла умутларын,
сагъайтырла къайгъыларын. —
Алам жолун жарытханлай туманда,
барадыла Кертиликни жолунда!..

Кертиликни шауданына къапландым:
«Баргъан жолум таи болур!» — деп, ийнандым.
...Ачыкъ айта сёзлерими,
ачханма да жүрегими, —
аны ючюнмю, Кюн баргъанча туманда,
къыйын келдим Кертиликни жолунда?!

ИЙНАН МАНГА

1

Жангыз да бир кере жашайма дуньяда,
жангыз да бир кере.
Жангыз да минг кере — сени къарамынгда,
жангыз да минг кере.

Жангыз да бир кере мени суйсенгед сен,
жангыз да бир кере,—
къош этип, къучагъымы кере,
шо минг жашаууму санга берирем мен
жангыз да бир кере!

2

Кёргюзталсам, кёкрегими ачып,
анда ургъан жүрегими санга,—
гурушхалыкъ туманымы чачып,
башха тюрю къарарса сен манга!

Жырлаялсам, акъылымы ачып,
менде жаннгап умутланы санга,—
жүрегими къайгъыларын чачып,
табарса, жаным, жан тынчлыкъ манга.

Жерде — уппа эте кълларынгы,
суймекликни антын айта,— санга
насып берирме мен, жолларынгы
жулдузча жарыта. Ийнан манга!

Игилени, аманланы да,
шуёхланы, душманланы да
ура да, бузча, желлери —
аздан къалгъанма сууургъа,
жюрегими эшиклери
ачыкъ элле да дуньягъа.

Жашаууму такъырлыгъын да,
къадарымы азаплыгъын да
такъдым, кёкню бюртюклери
жылтырагъанча жырлагъа,
жюрегими эшиклерин
жапхан эдим да дуньягъа.

Кесимчаса, манга жарайса —
халал кёзден иги къарайса!
Аны ючюн (шагъат — тейри!)
бир къоркъуулукъ да жокъ манга,
жюрегими эшиклерин
ачсам да жангыдан... санга!

Кёзюм алтын кёлню кёрдю да
сени таза къарамында,
жюрек а — не этгин? — суюдю да,
кюеме суюмеклик отда!

Суюмеклигинг (ансыз ёлеме!)
болурму сакъ жаугъан булут
жюрек отха. Ансыз кюеме!
Ансыз, къама кибик, умут

жарлы кёкрегими тешгенди,
тамырларын, кесип, юзгенди.

Ангылатырмамы санга:
сенси́з — къара къатыш жерде да,
жюрегимде, юйде, иште да!

Сенси́з
бир жан да болмайын манга
къалгъанды...

Сенси́з
къарангылыкъ алгъанды!..

5

Тюйюлгенми этемеми мен,
къууанамамы, жаным, тюйюлмей,—
жарсыуунг, къууанчынг да тюйюлме.
Мен кимингме?...

Айталмайса сен.

Эсима келиучюсе да сен,
жарсыуда — къууанчны умутуча,
къууанча — жарсыуну булутуча,—
сен кимимсе?..

Айталмайма мен.

6

Жерде сени излей,
санга уя ишлей,
мен кёп кере чыкъгъанма алдаулу тангнга:
бирде къара жинлей,

бирде уа акъ жинлей
атынг эшитиле — кёрюнмединг манга.

Хар ким да, ма алай
сени бла жан алдай,
шо болмаса да ач, болмаз дайым да токъ:
анга къара жинлей,
мунга уа акъ жинлей
атынг эшитиле — кёрюннгенинг а жокъ!

ТОРЕАДОРНУ СЁЗЮ

Къаугъа, түйюш!
Къанлы юлюш!
Кечем да — тюш,
кюнюм да — тюш,
кёреме тюшлени:
къууадыла мени
къара ёгюзлени
къара мүйюзлери!

Къачалмайма кери!..

Излейме мен сени,
болушчу, Сюймеклик!
Къыссам да кёзлени,
ачсам да кёзлени —
къара шибля кибик,
къара ёгюзлени
къара мүйюзлери!

Къачалмайма кери!..

О, анала сютю,
сакъла ёксюзлени!
Сюнгу кибик
жютю —
къара ёгюзлени
къара мүйюзлери!

Къачалмайма кери!..

Сюеме кёп жерни,
сюйген а жокъ мени:
къууадыла мени,
мени кибиклени,
жабып эшиклерин,
къара ёгюзлени
къара мюйюзлери!

Къачалмайбыз кери!..

Мени сыйлы
Журтум,
мени бийик Журтум,
айтама тюнүмде:
къатла сёзлерими —
халал кёзлеринги
жумшакъ теренинде
жашыр ёксюзлени:
кёреме тюшүмде
къара ёгюзлени
къара мюйюзлерин!

Къачалмайбыз кери!..

АЙЛАМАЛА

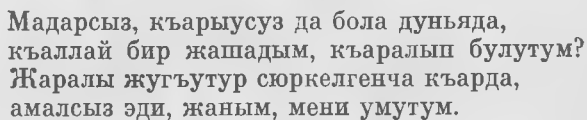
Жашау — тауну сырты,
о, ненчалла сыртла?!.
Арымасын атынг —
алда айламала...

Арыдыла атла,
ала — хайыуанла.
Атдан тюшюп, атла!
Алда айламала!

Арыймылла бутла?
Ауруймулла ала?
Акъсай-акъсай атла —
алда айламала!

Ийнан да, бол таукел!
Бутла
къыркъылсала,
сюркел,
алгъа сюркел!
Алда айламала!

Жырны жыргъа
къатла —
жолладыла жырла:
алгъа,
алгъа атла!
Алда айламала!

Жаралы жугъутур, бийикде, ырбында
эчкиге жалатып ачыгъан жарасын,
сау болгъанча,
 ма мен да сени къатынгда
сау болурма.
Сен этчи аны амалын.

Кёзге илинмейин кирдим жашауунга;
алай а къоркъуулукъ бере эсем санга,

кетерме, келгеним кибик, акъыртынлай,
бушууума бугъун, булутлагъача ай.

Сени насыбынга менден заран жетмез,—
таза суймеклигим дертге буруп кетмез.

«Тура эдим жата — къайдан келди хата»,—
дегенча мен болдум, тангым мудах ата.

Ачы суймеклигим, гокка сёзсюз дейим:
сенсиз келлик кюннге мен бююн тюбедим.

Кёзге илинмейин кирип жашауунга:
«Насып берирме, — деп тургъанма мен, —
санга».

Алай а не этгин? Къолай болмаз къадар —
санга насып берирча тапмадым мадар.

Жюзден артыкъ назму тизгенме мен санга —
сууумады къаным — ауругъаннга сана.

Сен къарт болсанг да, шагъатлыкъ этеме мен,
ма ол назмулада жашлай турлукъса сен.

Жарыкъ ышарыуунг, бурма, къара чачынг,
къоркъуу сынамагъан журнуча къарамынг,

субай санынг, ариу, узун бармакъларынг,
сыйдам бетинг, къалам тартханча къашларынг

къаллыкъдыла назмулада, суймекликге
шартлыкъ бола, учундура игиликге!

«Сау бол! Уллу насып да тап!» — дейим санга,
къыйын кюнлеримде умут бердинг манга.

Ол сен берген умут мени учундурду,
къарыу бла кюч берип, мени алгъа бурду.

Къайдады ол умут? Сууукъду къарамынг:
сени эди малынг — бердинг да, сыйырдынг.

Аны ючюн да мен: — Сау бол! — дейим санга,
мени ючюн бир борч да тюшмеди санга.

Жангыз да суйгенле бурунгудан бери
борчлу боладыла — борчум кетмез кери!

Сейирди бу дунья! Алтын — алтын болса да,
багъырны
алтын киби кёредиле жанла:
«Къоркъакъды ол! Телиди!» — деп, сөгелле
батырны
чычхан шыхырдаудан да къачханла.

Бизни юйсюз итле бийлейдиле къуллукъ
чарслыгъында,
жалгъан къоркъуу сала эсибизге:
залим бёрюча, кёрюнеди ит да туманда,
юрюп билдирмесе кесин бизге...

Жарлы анам, ёксюз сабийча, атылып — Бахсан
тарда;
бийчем къагъанагъы бла — бир жерде;
кесим а, курортда киби, сахар тюбю терек
бауда,
сирнек топчукъча, бир гитче юйде.

Алай а не этгин, поэт? «Тюзлюк келир!» — деп,
ийнанып,
сакълайса сен иги кюнлеринги.
Тирмен къакъгъыч да турмайды дайым да
къыйналып! —
Кючлейди тёзюмлюк жюрегинги.

Ракета бла чыкъсанг да кёкге,
махтанма! Жердеди сени къабырынг...
Кёкден жыгъылсанг да жерге,
тюнгюлме! Дагъыда чыгъарса ары...

Махтау келгенде да турдум,
тутханча таслыкъ кюнлени къойнумда;
таслыкъ кёмгенде да турдум
тюнгюлмей, адамча бара жолумда!

НАСЫП А ЖОКЪ

Гюлле чагъадыла,
чапракъ аладыла —
жазым ётеди:
насып а жокъ.

Гюлле агъадыла,
мууал боладыла —
жайым кетеди:
насып а жокъ...

Алма бишеди да,
чапракъ тюшеди да —
кюзюм ётеди:
насып а жокъ.

Боран урады да,
къарны бурады да —
къышым жетеди:
насып а жокъ...

Жазны, жайны да мен,
кюзню, къышны да мен
дайым хорлайма —
насып а жокъ.

Жарыкъ жырны да мен,
мудах сырны да мен
санга жырлайма —
насып а жокъ.

«ТЕЛИ АШЫН АЛГЪА БОШАР»

Мени кибик болмагъанла кюлсюнле!

«Тели ашын алгъа бошар!» — десинле.
«Къырслыкъ къысып башын,
жутлукъ талайды жүрегин.
Къызгъанч адамды!» — демесинле ансы...

Кесим кибик телилени аз кёрдюм.
Аз кёрсем да,
бек къууандым, сыйладым.
Мен аланы
жаз башында чыкъгъан кюннге ушатдым,
хуржунлагъа узалтмадым, сыйладым.

Хычауманда эртте къобуц,
чыкъ юйден,
табийгъатны жашнаууна къарам ат,
бушууланы, аман тюшню кери ат!
«Тели ашын алгъа бошар», — дегенлей,
кюн береди,
къызгъанмайын,
жарыгъын, —
къарт къойчула, жылы ташха олтуруп,
ашайдыла аллах берген азыкъны;
жаш къойчу уа,
кезлеу суугъа,
сууукъ суугъа баш уруп,
тобукъланып,
къол аяздан ичеди.

Олду аны хар кюн сайын
беш ууахты намазы.

Кюлсийлеге бой бермедим,
шош этдим —
азыгъымы жыйын жерде букъдурмадым,
азыкълагъа къош этдим, —
тилегенни,
тилегени менде болуп,
хош этдим,
аны ючюн демегенме:
«Бош этдим...»

«Ичгичиди!..» — манга дерге болурла,
бир бирледе, да не этгин,
бир бирле бла ичгенме.
Ичмегенни сую мени аллыма!
Къууанайым,
ол сейирге къарап мен!
Не къарт болур,
не уа болур ауруулу.
Ол да, ол да туюл эсе — кыызгъанчды.
Аллайгъа уа сейир туюл къарагъан!..
Иче эсенг, иче бил, —
халал болсун ол санга!
Билмей эсенг, талау ич!
Сууукъ сууну сенден киши кыызгъанмаз,
алай санга къарап,
тойда киши къууанмаз,
сени ючюн алгъыш аякъ да чыкъмаз,
алгъыш сёз да сени ючюн айтылмаз.

Бу сёзлеге кырс жүреккле кюлсюнле:
«Тели ашын алгъа бошар!» — десинле.

Шо мен алгъын суйген къызгъа ушайса сен.
Эртте ёлгенди ол, эртте куйгенме мен.

Аныча, барды дум-къара къашынг,
суймекликден хайран болурча бу башым!

Базынмай сорургъа, алай а соргъанлай,
къолда кютю ёсген кийик улакъчыкълай,

къарайды къарамынг, сууукъ жүрегиме
жылыу бере. Сейирсинеме кесиме!

Къалай да базаынама мен суймекликге,
алалмай эсем бюгюн мен сени эрге?

Жарсыуума, эртте туугъанма мен, эртте,
сени уа жашауунг — жангы туугъан эрттен.

Санга окъун билдирмей, жашыртын суйюп
турама мен сени, суймекликде куйюп.

Ахшы мурат эте, санга атама кёз,
тилемейме бир зат: жангыз — кюнден бир сёз!

Ариу сёз айт!.. Чагъыу ургъанча терекге,
сени ышаргъанынг асыуду жүрекге!

АЛГЪЫШ

Жарсыулада озгъан жылла ючюн,
хорлаулагъа элтген жолла ючюн,
Ата журтну кенгликлери ючюн,
зулмуланы ёллюклери ючюн,
таула ючюн, терен тарла ючюн,
жауун желле бла акъ къарла ючюн,
жашлыкъ кетип — келмезлиги ючюн,
эсгериую ёлмезлиги ючюн,
жулдузланы жаннганлары ючюн,
Кюнню, Айны чыкъгъанлары ючюн,
азатлыкъгъа къууаннганым ючюн,
суюмекликге къууаннганым ючюн,
тели жерде телилигим ючюн,
сият тёрде билгичлигим ючюн,
кече кетип атхан бу танг ючюн,
халкъы ючюн ёлген атам ючюн,
жашау тохтамай баргъаны ючюн,
къучакъларгъа къолларымы керип,
мен алгъышлайма дуньяны юсюн
кюнчыгъыудан кюнбатыугъа дери!

Да, кѣп адам ёлгенди дуньяда —
аны саны жулдуз санын озады:
Заман сынсый тургъан кырдыклада,
бир зат да къоймай, кѣрлени бузады.

Жутады жер эски къабырланы,
къабыр орунланы готон жырады...
Адам улу салгъан жараланы
жылдан жылгъа жер сау эте барады.

*НЕДИ ДА
УНУТХАН ЭСЕМ МЕН?*

Неди да унутхан эсем мен
кырдыкланы, айны, желни,
сүйгенле тюбешген кечени,
кызыны шыбырдагъанларын,
сабийликни жомакъларын?!

Неди да унутхан эсем мен
бизни кёк тауларыбызны,
озгъан палахларыбызны,
халкъны къууанчын, жияуун,
аны муратын, умутун?!.

Алай эсе,
бошунакъгъа жашайма мен —
бошунакъгъа жаншайма мен,
алай эсе!..

«Халалды жашау!» — деп, алдайма
кесим кесими, ууула.

«Къачарма — деп, боп шыбырдайма, —
башха къадаргъа!» — кьууула...

Кёреме, адам сюеледи —
къызыл алмасы къолунда:
парий а сюек кемиреди
аны ашыкъгъан жолунда!

Қызарған чырпыла, сарғалған дуппурла да
сағышлыдыла кёз аллымда:
анасыз сабийле, сакъатла, гуппурла да
айланадыла бу дуньяда...

Қызарған чырпыға, сарғалған
дуппурға да
тыянчакъмы болду жүрегим,
анасыз сабийге, сакъатха, гуппурға да
къонакъбайды да кёкүрегим?..

Тюшде азатлыкъны сезе,
жулдуз дуньяланы кёреме;
кюндюз а мен, кёпден тёзе,
кёпге, юйсюз итча, юреме.

Аны элтмезсе базаргъа.
Менлей юре болурму ким да,
палах бла жарсыулукъ дайым да
киредиле да арбазгъа.

ТЕРЕК БЛА ТЕНГИЗ

Шаптал терек. Жашил бутакълада
бугъадыла чыпчыкъ бла ай жарыкъ.

Шууулдагъан тенгиз. О, шош тенгиз,
сени да барды акъ чарлакъларынг!

Шаптал терек, жерге терең кирип
турадыла къызгъыл тамырларынг.

Уллу тенгиз, мудах жырлама сен:
къара къуюларынг — тамырларынг.

Шаптал терек. Уллу тенгиз. Ала —
бу дуньяны эски сыфатлары:
шаптал терек — къысха чакъгъан жашау,
тенгиз — шылаплыктыны къайгъы сырты.

О, шош тенгиз, шаптал тереги
ийислерин тузлайма сууунгда:
мен, ач болуп ёлсем да, дуньяда
къаллыкъдыла аны ийислери.
Къалай ачы, къыйыпды тас болгъан,
уллу тенгиз, тузлу туманынгда!..

Къалай татлыды, тынчды жашагъан,
шаптал терек, салкын ауанангда!

КЪАРАЙМА КЪАЯЛАГЪА

Кёкню сууукъ жулдузлары
къаргъыш этгенча дуньяны,
мудахдыла

къаяланы
ингир чарсда сыфатлары.
Бизге дерича,
къаяла
бизден сора да,
болмай кюл,
турлукъдула:

бирде къарла
жауа,

тие бирде уа кюн.
Къаяладан да бек
мудах

болуп,
къарайма алагъа:
къаялагъа кибик,

аллах
болса эди адамлагъа!

Жашар эдик,
деменгили
къысыр къаялагъа ушай:
неге да болмай экили,
къыйын ёмюрлени хорлай!
О, мудахлыкъ!

Жаны барны
аршдан уллу мудахлыгъы!..

Кимгеди

танг аязланы
аяздыргъан намазлыгъы?
Къалай кыйынды адамгъа!
Анга сагъыш эте жерде,
халал къаны саркъа тургъан
жюреклени

ачдыкъ желге!

Неге,

кимгеди

бу дауум?!

Бу мен айтхан назмуланы
ракетодром гурулдауу
сызгъырыууду заманны!

ЭСКИ ЖОМАКЪ

1

Эски жомагъымы
будай сабанлары
ауурлана элле.
Кёкге жетген бийик,
ариу сахарлары
кечеледе, Аршны
жулдуз сюрюулери
кибик, жарыдыла.
Жашил тереклени
чагъыууна батып,
ингир, эрттен сайын
солудула элле,
кюндюз жазлыкълада
отлай ишек къойла,
сыртха къоннган кесек
булутлагъа ушан...

Алай а палахны
отун урду да жел,
будай сабанларын
къара къаргъыш этди;
сахарларын ойду,
сабийлени кече
ачы кычырыкъла
ойгъанча тюшлерин;

жаниган талалада
ишек сюрюулери
битеу кырылдыла.

2

Жангы жомагъымы
аулагъында уа — кыум:
юсю исси юзmez,
анда-санда — шинжи.
Будай сабанлары, ариу шахарлары, терек
чагъыулагъа
батхан эли, тауу, тары да жокъ
жангы жомагъымы.
Жангы жомагъымда
жангыз да от самум
бузады шошлугъун
бархан толкъунланы...

Къайда да эрликге
жашау береди кюч.
Манга да бир умут —
кече агъачда ажашхан адамгъа узакъда
кёрюннгенча
мараучуну ачыкъ отчугъуну терекчиги,—
жарыйды дуньяда:
ёмюрледен бери
мисир аулакълада
турадыла кыумда
мермер кешенеле,
сакълай эртте къатхан букъу сюеклерин
аллах бла
кюрешген залим фыргъауунланы!

ТАСЛЫКЪНЫ ЖЕЛИ

1

Жолла. Айланч-буйланч ёрле. Элле. Суула.
Булутлагъа къоннган айны багъыр тазы.
Алда, артда — таула, тегерекде — таула.
Жаннган жулдузланы такъыйкъалыкъ ызы...

Эски жырла таслыкъ желни макъамында.
Жукълайдыла юйле. Рахатдыла тарла.
Узакъмыды жолум?.. Аины жарыгъында
жукълайдыла тѣппеледе шылап къарла.

Жукъламайдыла бир да жел бла булутла.
Дагъыда ай жукъламайды, жерге къарай...
Къайдадыла бурунгулу таулу журтла?
Сарнайды жел, дуркъу тешиклени къармай.

Чылмас бла Шыкыгъа кѣкдеп къарайды ай,
неле кѣреди ол эски хупалада,
эртте унутулгъан обаланы сапай
жарты оюлунган таулу къабырлада?!

Кимге этгин алгъыш, кимге бергин налат,
Обур-тарда жангыз жүрегинге базыш?!
Дайым да жашарыкъ жангыз да бир сурат —
жаннган жулдузланы такъыйкъалыкъ ызы.

2

Къалай жолугъайым санга?
 Сарнайды хар ташынг!
 Мудах жулдузча, туманнга
 батады къыт башым.
 Эски элни дуркъулары
 къарайдыла кёкге,
 кийиксиннген шапталлары
 чагъадыла... Кимге?..

Къалай билдирейим сизге?
 Болгъанбыз фонк. Тёзюм!
 Насып излей жерибизге,
 сынсыйды хар сёзюм.
 Чылмасымы шапталлары
 киби́кча, иесиз
 кийиксиннген сагъышларым,
 кимге чагъасыз сиз?!.

3

Кюндюз, къумну жели киби́к, жырлайма,
 къургъакъды жанымы черек орну.—
 Кече сайын а тюшюмде къарайма
 некаяхына Шайтан бла Обурну.
 Тюшюм арба жаудан эсе къарады:
 тепсейдиле жинле, алмостула.
 Шайтан бла Обурну тою барады,—
 къурманлыкъгъа адам эт асдыла.
 Кесим ичеме, жашыртын сарнай,
 гыдай шайтан киби́к, къанлы тойда.
 Гыйы ташха къонуп тепсейди ай
 начасланы къара къууанчында.

Сюймеклигин сатхан кѣахме кибики,
тепсейди ай, кѣызгѣанмай жарыгѣын!
Сатылма, батма бюгюн, сюймеклик,
ѣмюрлеге болсун тазалыгѣынг!
Ичеме мен тазалыгѣынг ючюн
жаханимни халкѣы бла бу тойда,
аны ючюн кѣанлыды юлюшом,
жардан кетген атлыча ташлада.
Ичеме, жашыртын сарнай, тойда,
чакѣырмагаѣыз бери сюйгеними! —
Ѣки кече бирден кирген кѣолда
жинле ашайдыла жүрегими!
Кюледиле Ёлет бла Эршилики!
Жангыз жулдуз, кѣалайса сен узакѣ!
Тейрилени тасхачысы кибики,
кѣарайды бийикден Темир Кѣзаакѣ.
(Сабийликде сабий бола турдум,
игиди кѣарт болсам заманында!..)
Чагѣыр, адам кѣаныча, уюду
бу кѣаргѣышлы алгѣыш аягѣымда.
Тепсемегиз Шайтан бла Обургѣа
адам кѣурманлыгѣы болгѣан тойда!..

Кѣалай игиди. алан, сокѣургѣа!
Ол кѣрмейди бу мен кѣрген халда.
Кѣалай игиди Дых тауну тюшю! —
Жулдузланы тюплеринде аунай,
аны жангыз бир кѣалкѣыуу ючюн
жашаууму берир эдим саулай.

Болсун бизни байрамыбыз эрлик,
байрымыбыз а — Дых тау! Болалсакѣ
алай, тейри тасхачысы кибики,
кѣарап туруп бизге Темир Кѣзаакѣ!

Бир такъыйкъача, кюн озар;
бир ай да, кюн киби, батар;

бир жыл да, ай киби, кетер;
ёмюр да, жыл киби, жетер.

Кёзбау сёзге къубулгъанлай,
бузда хайнух бурулгъанлай

жашайбыз дайым, жокъду дау, —
хайнухчабыз, къайда тохтау?

Алай а не этгин анга? —
Тыйгъыч тапмазса заманга:

кёре къурлай озгъан кюнню,
букъулатама тютюнню...

Желге мингенча сёзлерим,
ма быллай ненча кюнлерим,

зыраф болуп кёмюлдюле
отда жанган кёрюмдюге?!

Ишден эсе, бошну тергей,
«Этерме тамбла», — дегенлей

турдум, алай заман озду,
ишим дунья бла бир болду.

Къашларымы этеме къош:
оздурмайым дегенча бош

эрттен нюрде келлик кюнню,
букъулатама тютюнню!

Черек,
черек жагъада,
черек жагъада терек,
черек жагъада терек тюбюнде,
черек жагъада терек тюбюнде сени,
черек жагъада терек тюбюнде сени кёрдюм...

Бу
кюз кечелени элде
къадар берген юлюшюм! —
ёледи терек тюбюнде
сени кёргюзтген тюшюм...

Къанлы,
къанлы жарадан,
къанлы жарадан ёледи,
къанлы жарадан ёледи тюшюм.

Жангыз да ол эди къадар берген юлюшюм...

Жулдузланы
боран чынгыллагъа атып,
умутланы
къаргъыш ууу болду атынг.

Тюшлерими
туманыны сандрауунда,
кёзлерими
тынгылауукъ улууунда

жашай турлукъса энди сен,
суйсем да, суймесем да мен!

АНАМЫ АНАСЫН ЭСГЕРЕ

Бахча къазадыла.
Толудула дуула...
Туудукъ.

Тазадыла
таудан келген суула.

Кёзле мудахдыла:
алда —
аулакъ къарла.

Кетдик.
Къаладыла
бизсиз Малкъар тарла...

Жылла кери ауадыла,
жибийдиле ташла.
Ёсдюк.

Жатадыла
киши жерде жашла.

Желле урадыла,
эридиле къарла...
Келдик.

Турадыла,
алгъынча, кёк тарла.

Дуула толлукъдула —
жырлайдыла желле.
Билдик,

турлукъдула
мында таулу элле.

Менде жашайдыла
жомакъларынг мында:
санга ушайдыла
къарт къатынла жолда...

Алай,
къабырынга барырча
болалмай мадарым,
тансыгъымы алырча
жокъду къадарым.

НИККОЛО ПАГАНИНИ

Жулдуз кёкге ушайды деу акъыл,
ол чакъырыр алгъа ёлгеплени да...
Юзюлдюле къылла. Жангызды къыл! —
Бетховенни ойнайды Паганини...

Къайгъыланы кюмюш айы, батыл!
Шо биркюнлюк дауну, ёмюрлени да,
тюшнюча, унутдум... Жангызды къыл! —
Бетховенни ойнайды Паганини!..

Ачыды бек къоркъакъланы кюню:
туугъан журтун къоюп кетгенлени да
журтлу этеди жыяны ёню! —
Бетховенни ойнайды Паганини!..

Жарсыуланы орманында — бирде —
мен жукъусуз кългъан кечелени да
бёлейди жел симфония жерде:
Бетховенни ойнайды Паганини!..

Ётген Заман тынгылайды кёрюнде,
ийнанмайын эртте ёлгенине да.
Ийнанмайма ма мен да: хар жерде
Бетховенни ойнайды Паганини!..

САЛЬЕРИ

1

Сальери уу атады чагъыргъа...
Жауун терезеде данг-дунг этеди.
Ичеди Моцарт да... Жауун кетеди,
тюзде юйсюз желле бла жилиргъа.
Чапракъ чапракълагъа хапар айтады.
Жауун, кетип, дагъыда къайытады...
Сальери хурулдайды тюшюнде,
ёле турады Моцарт юйюнде...

2

Шайтанланы, обурланы тою:
батады ай, мутхуз болгъан багъырча;
къарангылыкъ, суууй тургъан чайырча.
къалынды, кёк жулдузладан тоюп...
Хораз таууш. Чыгъыш да агъарады.
Жауун къайсы къыралда жилий барады?!
Сальери жукъудан уяниганда,
ёлгенди Моцарт танг аласында...

3

Къаты къысып инчге эринлерин,
Сальери Моцартха кенгден къарайды:
аны жаны — чирип аугъан сарайды,—
Тоба тейрим жумсун кирпичлерин!..

Кетеди ол. Алгъынча, ол жашайды,
алгъынча, эрттенлик ашын ашайды,
солуйду сора уа диванында,—
солуйду Моцарт да кѣабырында...

4

Махтайды ол найракъчыны * — аны
ойнайды кѣууанчын, кѣайгъыларын да;
тюшлеринде уа Моцартха дайым да,
ууну кѣуюп, береди чагъырны...
...Кѣарагъыз сиз, ачы сѣзлеримде да,
мудах кѣзлерими теренинде да
Сальери уу атады чагъыргѣа,
кѣарайды Моцарт кѣач жауунлагѣа...

* Жыргѣа макѣам салгѣан адам, композитор.

КИТАПНЫ ЭНИКЛЕУ

1. Айтыу

Ийнанмайма мен сен ийнанганнга,
ийнанма сен да мен ийнанганнга.

Сени дишинг кьалсын жүрегингде,
мени диним кьоруйду хар жерде

жарлыланы, урунуучу жанны:
излей эсенг, табарса сен кьанны!..

2. Къачыу

«Къачарма — де, харип, — зийналыкъдан,
аман этген начас аманлыкъдан,

жахиллени да кьарангысындан,
зарчыланы да зар тарлыгындан...»

3. Питир

Кёрдюнгмю жолунгда бетсизлени?
Ала кыстайдыла ёксюзлени...

Намазлыкъны алларына сала,
аш бермейин факърачыгъа, ала

ийнанмайдыла бу жазыулагъа.
Палах — бетсизлеге, аманлагъа!

Урлап, алдап жашагъаннга — палах!
Жарлыланы унутханнга — палах!

4. Келечи

Дуньяны чырагъы ёчюлсе,
жулдузла да учуп кетселе,
жеринден да таула тенселе,
къумлада да бууаз тюеле
он айны къараусуз къалсала,
арсланла, адамла, ийнекле,
мёлеклеча, бирге турсала,
тенгизге да тенгиз къуюлса,
ёлгенле да кёрден къопсала,
шагъатлыкъ этип, дау салсала,
кытапкы жазыуу ачылып,
ачысын да айтса ачылы,
кём-кёк Кёк, тартылып, алынса,
бешикте къагъанакъ алынса,
къыр харбызча, дунья чачылса,
жанпетим да кёзге ачылса,
титирен къарарла инсанла,
жаханим отлары жансала!
Жан да къалмай, билир къадарын,
унутур хыйлачы мадарын!
Дуньягъа туууц, сора ёлген,
къыяма кюнлени да кёрген,—
ахшыла ахпылыкъ кёрюрле,
аманла аманлыкъ кёрюрле!..

Ёлгенле бла этеме мен ант!
Кечеле бла этеме мен ант!
Ызына баргъанла бла — антым!
Зорладан букъгъанла бла — антым!

Тангланы жарыгъы бла — антым!
Жарлыны азыгъы бла — антым!
Бу, керти да, керти сёз болду
дуньяны тюзлюкю къулуна:
халкълагъа Келечим бурулду,
кёклени ёнюне ийнана!
Патчахны къарыуу да бюкmez,
Келечим юйретсе, адамны!
Тутмакъда окъун да юйюкmez —
хорларыкъды къара палахны,
азапны, тишли палахны,
жюрекде тутханлай аллахны!

Бу туююдю хыйла сёзлери
кёкледен кысталгъан Иблисни!
Келечимди! Аны кёзлери
жарытадыла ингирлени!
Тюзлюкню унутхансыз жерде —
къайры, къайры барасыз тюзде?!
Мен айтсам да, кюсермисиз сиз? —
Къыйналлыкъсыз Уллу Иесиз!

5. Кечеги жолоучу

Жердеги оноучум бла этеме мен ант!
Кечеги жолоучум бла этеме мен ант!

Не затха юйретир кечеги жолоучум? —
Жердеги жулдузум, дуньягъа оноучум!

Къолгъа алмагъанлай сюрмени, къаламны,
кёрсюнле, мен неден ишледим адамны!

Кёрсюнле, ма бу мен къурагъан опракъны —
олду баш тюрсюню бу мылы топракъны!

Тюзлюкню жолунда бармагъан абыныр —
жашауун алдагъан ахратда алданыр:

ант этеме мен Кёк бла, аман онгсунмаз,
аскери да болмаз, болушу да болмаз!

Ант этеме мен Жер бла! Ол — кёр иеси!
Кесинлей жашагъан кыйналлыкъды кеси!

Бу сёзюм — ашыгъыз, байрамда да — союм!
Бу керти сёз кимге да туююлдю оюн!..

Хыйлачы унутханды сени, Халаллыкъ!
Мен анга да сакълайма ачы хыйлалыкъ!

Дейме: — Тёз, былхымсыз сёзлеге тёзаллыкъ!
Кечеги жолоучумду — чынтты адамлыкъ!

6. Жер

Къыяма айланып, Ж е р теби башласа;
жан бериш, ёлгенни къабырда къобарсам,

адамла сорурла: — Не болгъанды Жерге?!
«Айт!» — дерикме Жерге. «Бер!» — дерикме
Жерге.

Ол кюн Жер айтырыкъды ачы хапарын:
хар жаннга да берликди ахрат къадарын!

Ол кюн бар адамла, тул-туман болгъанлай,
элгенип къарарла, ишлерин къаргъышлай!

Бир бюртюкча, иги этгеннге — ахшылыкъ,
бир бюртюкча, аман этгеннге — аманлыкъ!

7. Тилек

Эсгереме ахыр тилегин жарлыны.
Эсгереме дагыда мен ажымлыны.

«Сиз унутмагъыз — дейме,— жарыкъ этгенни,
сиз унутмагъыз — дейме,— жылыу бергенни!..»

Жулдузгъа да къууан! Ма сангады — бу Ай!
Ма алай а аны да, аны да угъай!

«Сен унутмагъын — дейме,— Кюнню хурметин!
О, адам! Жылынады аны бла этинг!..»

ЖАНГЫЗ ТЕРЕК

Аулакъ.

Жел ауур кёкюреги бла басханды аны, ырхы
басханча
жашил таланы.

Терек.

Хыны булгъанады, жаралы айыуча, жангыз
терек,
жел бла кюреше уллу аулакъны арасында,
кырдыкланы, гокка хансланы ортасында.

Хансла.

Ала да, кеф болгъан киеу нёгерле кибик,
шууулдайдыла, кётюралмай желни ауурлугъун.
Ханслагъа не боллукъду? Бюгюлюрле да, жел
озса уа,

жангыдан сюелирле рахат...

Булгъанады терек!

Ол ушайды

къарлы аулакълада
эгер итлени арасында талана тургъан жаралы
айыугъа!

Хансла, бюгюлселе да, сынмазла...

Терек а къыркъылыр, жулдузлагъа жете ачы
тауушу!

Ауар терек.

Деу бутакъларын сындыра, жерде хансланы эзе,
ауар

ж а н г ы з т е р е к...

Алай а хансла эзилмезле.

Кырдыкла, гокка хансла,
кюннге созула, ёсерле.

Ала, аугъан терекни къатхан бутакъларыны
тюбюнде

бугъа, боран желледен къоркъмазла.

Ханслагъа не боллукъду?..

Б о л с а — т е р е к г е б о л а д ы!

Желни сууукъ кёзлеринде булгъанады
жангыз терек, жаралы айыу булгъанганча,
талапханча эгер итлени арасында!

Терекле аны ючюн аздыла хансладан...

Буз жауунлу къадарымы
къабыр тылпыу хыны
жетсе;
мени мудах жырларыма
битеу дунья сейир этсе,
эрттен сайын, ингир сайын
сен, тынгылай
ушакълагъа,
ёлген назмучуну атын
айтырса кёк наратлагъа.
Мен эшитмем
айтханынгы—
терен боллукъду
къабырым:
эшитирле ауазынгы
санга жазгъан
назмуларым!

*КЕЧЕ ОРТАДА УЯНЫП,
АЙТЫЛГЪАН НАЗМУ*

Тыс-с, шум бол, сүйгеним,
шум!..
Тюшюмде элгендим,
шуёхум.

Тынгылайма санга:
— Кетерми экен бу кыйын заман!..
Не кыйгъы ашдан эсирген заманга?
Аман!

Озарла бу берекетсиз жылчыкъла,
алай а
 къалырбызмы биз мудахсыз,
биз ёсгенча,
 ёсюп кетселе жашчыкъла
былхымсыз?!.

Топракъны тюбюнде
биз чирип,
ёмюрле
 жерни юсюнде
озарла,
 бир бири ызындан тизилип!

Бир кыйгъы да билмек
ёмюрле барыудан,
бир таууш эшитмек
къабырдан...

Шо кирпич кѣакъгъанча,
кѣысхады ёмюр
кѣычырыкъ бла жашаугъа киргеннге!
Болур саныбыз —
не топракъ,
не кёмюр:
шо неди минг ёмюр ёлгеннге?!.

Тыс-с, шум бол, суйгеним,
шум!
Тюшюмде элгендим,
шүөхум.

АДАМЛА БЛА ТАШЛА

Бир-бир ташла ушайдыла адамлагъа,
адамла да ушайдыла алагъа!..

Бирле ушайдыла тирмен ташлагъа,
бирсиле ушайдыла сын ташлагъа...

Тирмен ташлагъа ушагъан адамла кѣнлеге хурмет этедиле, тирмен ташлача бошалып, кетгинчин дуньядан. О, тирмен таш! Сен тюшеми-се адамны эсине, ол жылы гыржынын ашай туруп от жагъа аллында? Алай а билесе сен кесинг: ийисинг, таш ийисинг, адам ашагъан ѳтмекни ийисине кѳошулгъанын!

Къалай насыплыса, тирмен таш!

Къалай насыплыса сен да, анга ушагъан
адам!..

Сын ташха ушагъан адам жангыз биреуге береди хурметин, жоюлуп кетгинчин бу дуньядан, буз жауунда элия ургъан терекча!

Къабырда жатханны эсине сын таш тюшемиди?.. Алай а биледи сын таш кесини бийик даражасын: узакъ жолоучула, анга къарай, эринлерни кымылдата, шыбырдайдыла ѳмюрлюк жукъугъа батхан адамны атын. Жолоучу-ланы къайгъылы къарамлары, кѳзге кѳрюнме-ген жин сюннеле кибик, ызла кѳоядыла сын

ташны жонулгъан къабыргъаларында, жазу-
ларын онгдура...

Къалай насыпсызды сын таш!

Къалай насыпсызса сен да, сын ташха ушагъан
адам!..

О, къууанч къадарым,—

акъкийим тирменчимсе мени!

Къазылгъынчын терен къабырым
халкъыма ишлетирме сени!..

О, мудах къадарым,

ушатаса оба ташлагъа:

сын болуп, атамы къабырын

кёргюзталмай къалгъанма мен адамлагъа,—

кёрюнгю да танымайды, атам, жашынг —

сенсизлей къартайгъан Сын ташынг...

ГАПАЛАУ

1

Сагъышлыды жигит Гапалау,
къайгъылыды башы.

Таулада зынгырдайды талау,
къаяны ууалады ташы...

Къан ырхы талагъа къуюлду.

Чылмасны башында бир жулдуз:
чырайы, жарыгъы да — кюмюшдю.

Бу тюйюлдю агъач шууулдау,
бу урушду, тюйюшдю!
...Къарачай жанында да — алдау...

Сагъышлыды тулпар Гапалау:
азатлыкъ, элияча, жанады аны кёзюнде!

Чанкала — о, сатлыкъ гапала! —

Сагъышны къаясы къымылдайды аны
кёлюнде...

2

Чанкала.

Къамала.

Алмала

эследе да тюйюлдюле бюгюн мында.

Ючайлыкъ узакъдады алма ийиси.
Тарлада,
жугъутур ырбында —
чанкаламыдыла Малкъарны иеси?!

Э-хе-хей!
Булутха батылды ол уллу Жетегей!
Булутдан булутха тѣнгерей,
ай барады.
Тоюнга, Гапалау, жырланады эски «Эрирей»,
той барады!..

3

Тауланы башларын жарытды эрттенлик,
сейирсинмеймисе бу уллу тоюнга?
ышарады санга, Гапалау, суймеклик,
къаманы узата къолунга...

4

Б и ч е н л и к ...

Чанкала юлешедиле,
чанкала сѣлешедиле:
— Жарлыгъа — гебенлик,
чанкагъа — жыйырма бла тогъуз гебенлик...

Ма алайды чанка биченлик!..
Гапалау юлешеди,
Гапалау сѣлешеди:

— Жарлыгъа — гебенлик,
чанкагъа — гебенлик,
ма былайды бизни биченлик!..

Чанкала да — тогъуз,
къамала да — тогъуз...

5

Сен неге деп тюшгенсе атдан?
Ой, ачы жарала!
Къап-къара тонгузла кютсюнле ахратда —
ол сары тонгузла!..

«Зынг» этди агъачсап къамасы,
къолунгдан ычхынып, къаяны тюрюнде.

Атасы
олтурады тойну тюрюнде,
анасы
юрюнде
 келини юсюнден селешеди,
 бернесин жууукъгъа, хоншугъа юлешеди.

Ой, тогъуз къазанны
тылпыуу —
 элинде!

Ой, тогъуз къаманы,
 ой, тогъуз жараны
ачыуу —
 белинде!..

Къуугъунну сарнауу жетгенде,
къатыны отоуда элгенди...
Ачыудан къаралды атасы...
Жиляудан къарылды анасы!
Жаралы чыпчыкты тауушу —
ол сарнау:

жыл да озмай, ананг бушуудан ауушду,
о жигит жоюлгъан Гапалау!
Ол къалай сарнаучу эд аман,
о заман!..

6

Желлени ауазы айланганча,
дуньяда да жырла айланадыла...

Бюгюнню тёлюле, шаудангача,
бурунгу жырлагъа къапланадыла.

АУАНАЛАНЫ ЭСГЕРИУ ПОЭМАСЫ

*Ашагъан къутулур,
Жалагъан тутулур*

Нарт сёз

А л с ё з

Ийнанма жалгъан кезиуге,
озгъан жыллагъа ийнан:
къыйналма отда кюйгеннге,
ачдан ёлгеннге къыйнал!..

Ийнанмасанг сен сёзюме,—
айтып къояйым санга,—
ийнан анангы кёзюне,
киночады ол манга.

Ана кёзледе — къаугъалы
къыйын кёчгюнлюк кюнле:
къарда къаралгъан къаргъала,
кёмюлмеген ёлюкле...

1. 1945 жылны апрелдеги къаргъалары

Сюймейме мен мыллыкъчы къаргъаланы,
къап-къара этедиле эримеген къарланы.
«Ынх» демедигиз керекде, сабырла,
ма жалнагъыз — киши жерде къабырла.
Къайсы Тейри таулу халкъны къаргъады? —

Жерни юсю болуп къалды къаргъалы.
Мен суймейме аланы тауушларын:
къозгъаладыла эски бушууларым...

Эсимде — унутула баргъан палахла,
тюшюмде — ачдан къырылгъан адамла:
(Энтда гыржынсыз ёлген ёксюзлеге
къонинган къаргъала киредиле тюшлеге!..)
Мен суймейме мыллыкчы къаргъаланы,
ала къап-къара этедиле аулакъланы:
ала — ана сарнаула — биз эшитген! —
сууукъ къабырны ачы титиретген!..

2. Аппаларыбызны ауаналары

Аппаланы ауаналарыдыла
тауларыбызны деу ауаналары:
наратла — къауалларыдыла,
сыртла — тарых чаналары.

Агъачха киргенча,
киреме тауланы ауаналарына;
чанагъа мингенча,
минеме жашил сыртларына.

Тереклери жерлейме
кёгетле бла, арыгъынчын къолларым.
Таулада излейме
къыпчакъланы батыр ауаналарын!

3. Къумланы ауаналары

Къумланы ауаналары
къуманланы, булгъарланы туудукъларыдыла,

туудукъланы уа жумдурукълары
бийик тауланы жумарукъларыдыла.

Туудукъланы кёзлери
аппаланы мудах жулдузларыдыла:
аппаланы сёзлери
туудукъланы оба ауазларыдыла.

Къумладагъы терекчикле
аппаланы тюшлериндеги чыршыла:
тауладагъы эменчикле,
бушууларым тамырларын къырдыла.

Къумланы ауаналары
жигит аппаланы туудукъларыдыла.
Азияны къумлары
аланы къыйын заманларыдыла.

4. Таулула бла аппаланы ауаналары

Къадарыбыз къадар болсун,
халкъым насыладан толсун!

Аппаланы жигит ауаналарын
эслейдиле таулула,
аланы къыйын къадарларын
жырлайдыла таула.
Ауанала болуп жашадыкъ
тауларыбыздан узакъда.
Къышхыр гыржын ашадыкъ
къумлу аулакъда.
Энди уа жашнайдыла тау,
жангыдан толуп
къойладан, тууарладан баула:

жюрегим, солу!
Энди уа... кесигиз билесиз не!
Къарайбыз таулагъа,
озгъан палахлагъа кючсюне,
къууана къууанчлагъа!

Къадарыбыз къадар болсун,
халкъыбыз насыпдан толсун!

Бошалгъан сёз

Наратим — къарда,
къарча — акъ къабыргъа...
Къап-къара къаргъа
къонду арбазгъа.

Къап-къара къаргъа
къаргъамасын тюшюмде!
Къарайма акъ къаргъа
къыйын эсгериулеримде.

Къап-къара къаргъа
къаргъамаса да тюшюмде,
къарайма акъ къаргъа:
къыйын заман — эсимде.

1967 жыл, Гюрхожан эли.

ЖЕЛПЕК

(Лермонтовдан)

Жангыз желпек... Аны бөлейди
тенгиз кёксюл чарслыгында. —
Киши жерде нени излейди?
Нени кьойгъанды кыралында?
Угъай! Ол, шоплукъну излемей,
жюзеди кёк толкунлада;
барады ол, насып тилемей,
къачхан да этмей насыпдан! —
Кюнню нюрю кёкню бийлейди,
толкунлада да — рахатлыкъ: —
ма ол а боранны излейди,
болгъанча боранда тынчлыкъ!

Жерни патчахларын алындыргъан Рустам,
къумда арсланланы да сарнатхан Рустам,
эмен кибиклени да сындыргъан Рустам,
къылыч бла боранны да улутхан Рустам,
къычырыгъы жулдузлагъа жетген Рустам,
жерде жети жюз жыл жашап ёлген Рустам
тюйюлме мен...

Сабийликде жалап аякъ ёсген таулу,
уллулукъда зулумлукъгъа тёзген таулу,
кече къара тюшле алындыргъан таулу,
кесин начаслагъа сарнатдыргъан таулу,
аманлыкъгъа бла терсликге къанлы таулу,
замансызлай жерден кетип къаллыкъ таулу
поэтме мен!..

ЖЮЗЮНЧЮ АТ

Туугъан тауларымы жашы, къарты
айталла: «Жюздю аллахны аты...»
Анам тохсан тогъуз атын биледи,
жюзюнчюсюн а билмейин келеди.
Ёлсе да, ол аны биллик болмаз,
алай а этмей намазын къоймаз!..

Алайды Кертилик да дуньяда!
Мен кесими энчи жашауумда
аны тохсан тогъуз атын билеме,
жюзюнчюсюн а билмейин келеме,—
алай аны ючюн шекли болмам:
тюзлюк жолда барыууму къоймам!..

Аманлыкъны да барды жюз аты,
жюзюсюню да барды жюз хаты.
Аны тохсан тогъуз атын билсенг да,
тохсан тогъуз аманлыкъны этсенг да,
бизни сенден къорур мадар чыгъар —
жюзюнчюсю болун, сени жыгъар!..

Сыйыргъан эдиле акъ тауланы,—
жырладыкъ кёчгюнлюк туманда да;
жашауну сыйыргъан заманда да
сыйыралмадыла жырланы!

Тынгылайма: санга да, манга да
жокъду жыр бу таулу элледен...
Жырланы сыйыргъан амалгъа да
юйренгендиле бу ёмюрде!

ЖАГЪА

1

Мындан алгъа
жалагъандыла сыртланы
ёртенлени сары тиллери.
Тау желчикде къурум ийис этген къара
тонланы
къаплагъандыла бюгюн ала.

Энди уа
къоргъашин бетли кёкледен жаугъан къарла
акъ бояугъа бояйдыла сыртланы...

Жаз башында эрирле да къарла,
мудах къаралгъан къара сыртлада
жангы кырдыкла битерле —
къызыл гюлле бла дарман хансла
белге дери ёсерле:
нарт хапарлача, узун жауунла
жууарла
жумшакъ шууулдагъан биченликлени.
Асыулу кёрюнюрле
малланы мылы, мор жылтырауукъ кёзлерине
жауун чыкълада жылтырагъан кырдыкла...

Ёртен жалагъан сыртлагъа ушайды эрлик,
палахланы ауурлукъларын кётюре.
Къысыр къаялагъа къысыр къаяла
къаланнганча,

палахланы къаялары да
адамланы имбаашларында сюелген
къайгыыланы къаяларына къаланадыла.
Къурч кибикди эрлик:
анга солуу да жокъ,
анга тынчлыкъ да жокъ —
жашайды ол, къаты къысы тишлерин,
кюрешледен сермешлеге кире,
сермешледен къазауатха ата кесин!..

2

Къаяла. Сары къаяла. Бата баргъан кюнню
жарыгъында жарыйдыла ала.
Арбадан тюшген хуанны
сары жарылмаларына ушайдыла къаяла.
Ёмюрлени зыбыр къоллары сыйдам эталмагъан
къаяла,
ёхтемленедиле ала,
дерслик бере, юлгю бола эрлеге!
Бийикде бир жютю къаячыкъны башына
къонупду акъ булутчукъ,
асыры эскиден саргъалгъан тарагъынга
жабышхан юзмелт кесекчик кибик.

Ачыуланиган къапланча, хырылдагъан тау
сууну
жагъасында кёз къаматхан сары къаялагъа
къарайма.

О, айбат тауларым! Чырайлы тауларым!
Желле шыбырдатхан къалын агъачларыгъызда
букъдурасыз сиз сабыр сагъышларымы,
кёксюл-бурма нарат чачларыгъызда

ажашдыргъансыз сиз жүрек къайгыларымы.
Чырайлы тауларым! Чырайлы къаяларым!
Чырайлы сууларым! Чырайлы адамларым!
Кече уа къарайма чыр айгъа,
жарыкъ айча,
иги муратладан чыр болун башым!

Келлик ёмюрлеча, турадыла къарамымда
Беш тау Элни
ай жарыкъда саргъалгъап акъ бийиклери!

3

Шаркъда, —
сары къаялапы башында,
кёкде,
ай жарыгында миялачыкъ кибик,
жангыз жулдузчукъ жылтырайды.
Кёк а, —
челекден тегюлген бояуча, кём-кёк болуп, —
кёк тенгизди.

О!.. Къыйыры, туюбу болмагъан хауа
тенгизим!

Толкѳунларынгмы бардыла сени?
Аланы ойнатхан желингми барды сени?
Кѳалтырагѳан жангыз жулдузчукѳ
ушайды кѳыйырсыз, тѳопсюз тенгизде
ажашхан кѳайыкѳчыкѳгѳа:
ма мен да, аныча, ажашып чайкѳалама
Аламны булгѳанган тенгизинде
умутларымы кѳюмюш кѳайыгѳына олтуруп.
Излейме жюрегим кѳосеген жагѳаны.
О, мени жарсыууму насыплы жагѳасы!

Табармамы мен сени,
кѣууанчлы жолларында
абынмай барырча муратлары?

О, н а с ы п л ы ж а г ъ а!
Кѣалай рахат, сабыр шыбырдай болурла
сени тюзлеринги жашил ханслары;
кѣалай рахат шууулдай, шош кѣымылдай
бийик тауларынгы нарат агъачлары!.. болурла

4

Алам тенгизни башында
кѣара булутла басынгандыла!
Ушайдыла ала кѣоргъашин кѣалаулагъа,
жыгъыпхан эмегенлеча,
чулгъана-булгъана кѣкледе.
Булут булутну уруп,
кѣк кюкюреуледен элгенедиле чал толкѣунла,
Элия хауа бахчасында салгъан булут тереклени
от тамырлары жарадыла толкѣунланы,
жап-жарыкъ жарытып, тылпыу этдирип
тенгизни.

От жилинла, пардух тутуп, кѣучакѣлайдыла
таулача кѣаланган толкѣунланы,
кѣысыр кѣаяланы кѣучакѣлагъанча
кѣыстау баргъан булутла!
Ёкюредиле кѣкле,
кѣутургъан бугъала тѣйюшгенча булутланы
башында.

Булутла бла, булутлагъа жете-жетмей,
кѣутургъан толкѣунланы арасында

ачы кѣучакѣлайды кѣайыгѣымы Боран
кѣонакѣбайым.
Ауур ауадыла ауур толкѣунла ауурланган
кѣайыкѣгѣа.

Кѣыжылдайды
Атлантика долайны бла Кариб тенгизни
толкѣунларын хорлагѣан кѣайыгѣым.
Таш кибик, кѣатхан берчлерим ашалгѣандыла,
жангы, суу хипшилле чыкѣгѣандыла
кѣолларыма,
о кѣалай арыгѣандыла ала!..

Жел а урады,
сууукѣ тылпыуу бла солуууму тохтата:
булгѣанган, кѣайнагѣан тенгизни арасында
бу кѣыйын кюрешде кѣабама мен эринлерими.

Тюртю суу сютню кѣызартханча,
акѣ тишлерими кѣызартса да кѣаным,
хорлатмам боранга!

Тул кѣатынланы жиямукѣларындан да
тузлу болса окѣун кѣаным,
хорлатмам боранга!

Кѣалай кѣыйынды жашау бла кюрешиуюк!
Жаш кѣатынчыкѣ тунгуч баласын тапханча,
Алам тенгизни толкѣунларында жюзген да
кѣыйынды,
кѣыйындан да кѣыйын бола барады
Бир ёмюрден бирси ёмюрге!

5

Алай а барды энтда мени кѣарыуум!
Манга деменгили кѣарыу береди

адам улуну шылаплыкъ умуту,
булутла жылы жауунлары бла
махаббатлыкъ къарыу бергенча будай ёсген
тюзлеге.

Тохтар боран,
къутургъан толкъунла да,
тойгъан къойла кибик,
жууаш болурла,
кюн да чыгъар,
алтыш суу ичген топха ушай,
тенгизни ёртен къылыч къуршалагъан шаркъ
къыйырындан.

Бир кюн бир узакъ кёрюмдюде
тенгиз толкъунладан чыгъарла
жюрегим кюсеген тенгиз жагъаны
кёк тауларыны чиммакъ-акъ тёппелери,
ызы бла — акъыртын халда алыннган кино
суратлача, —
таула... тарла... тау ёзенле... терек бахчалагъа
бугъуннган элле... мор къошун бла жабылгъан
акъ
юйчюкле... ийнекле отлагъан талала... Къызыл
гюлле
чакъгъан газонла...

6

О, къызыл гюлле! Жюрек кюсеген
узакъ жагъаны къашларында къызарасыз,
къан тамчыла къызаргъанча
къурманлыкъгъа тууар кесилген юйню арбаз
ташларында.

О, кызыл гюлле! Кысыр каяланы
кып-кызыл кан тамчыларысыз сиз!

Байрам кюнде мелек сабийчиклени
гитче, кызыл байракчыкларыча,
кызара кая сыртлада,
таулу халкымы ахшы муратларысыз сиз!
КЪАЛАЙ ИЗЛЕЙДИ СИЗНИ ЖЮРЕГИМ!..

Кыстау ага эдиле, кемюк эте, черекле,
емюрлюк таурухларын жырлай адамсыз
кыалган тарлагча:
алагча эжну эте эдиле мудах кюзде терекле,
кийиксинген чапраклары дууа халда тутуп
жауунлагча.

Жаз башында тазадыла шауданла,
кызла, булутла, кечеледе уа — жулдузла
кыалтырай кююш кюзюлеринде.

Эртте сайын кюмганлагча
кыюладыла шауданла:
кыара чачларында кюнню тыяклары тас
болган
келбет кызыланы назик кюлларында болган
кюмганлагча!

О, мени суусаплыгым! —
Жангы жашауну шаудан суулары...
О, мени сюймеклигим! —
Таулу халкыны субай кызылары...
Суусаплыгым, сюймеклигим,
кыалай бек излейди сизни жюрегим!

О, насыплы жагча!
Ахшам чарлада

жатадыла акъ шахарларынг рахат...

Кёк хауада солуйдула
акъ шахарларынг,
кёк хауаны солуйдула
акъ шахарларынг...

О, насыплы жагъа!
къошунбашлы элле
Турадыла гокка ханслы аулакъда,
къой сюрюуле отлагъанча жашил сыртлада.

Жюрегим кюсеген жашил жагъаны
Акъ Шахарлары,
къалай сюеме мен сизни!

Мен кече тюшюмде кёрген умутум —
терек чагъыулагъа батылгъан элле,
къалай сюеме мен сизни!

Болгъанча палахны, насыпны да жерде
кыйыры,
барды бу уллу тенгизни да жагъасы:
табарма мен да жаппау тенгизни бир жагъасын,
табарма!..

Кёреме мен шошая баргъан толкъунланы
чарслы узагъында мен излеген жагъаны
кёк тауларыны акъ тёппелерин...

7

Жылла оза барадыла,
унларын себе кюл бетли чачыма,
машинала баргъанча айланч-буйланч жоллада,

букъу этдирип юсюбюзню.

Барама жолда, букъу алып тегерегими,
жётел эте кьургъакъсынган богъурдагъым.

Барама,

хауа чыракъ тютюнден толугъа

кёрюнгенча,

кёрюне тау жоллары букъусунда;

барама, фахмум жетген ишни табарма дей;

барама, кери этип тынч кьадарлары;

барама, кьолларымы берчлерин жылтырата;

барама, китапланы мермер ташын кемире;

барама, салкын жерни излемей,

кьачмагъанлай желледен;

барама, эс бурмайын байлыкъга, кьаты

кьысып белими;

барама, чурумлукъну, кьыйынлыкъны хорлай

аллымда;

барама, алдан алгъа барама тик жоллада, тау

жоллада,

тытыр бла боялгъанча, чиммакъ-акъ жоллада,

ташлы жоллада, кьыйын жоллада барама!

Ноябрь, 1964 жыл,

Тырныауз шахар.

КЕЧЕГИ ЖУЛДУЗЛА

I

Сёзге уста, хапарынгы башларса,
алай жалгъан сёзден жүрек къанмаз:
керти затха ётюрюкню къошарса —
сёзюпг айран да болмай, суу бөлмаз.
Асыуду жүрекке эски жомакъ:
къулакъ салгъанбыз биз жашха, къартха да.
Арба эрикдирди. Назму атха да
бир минейпк. Жыгъылмайын къалсакъ,
биз этнучюлей, сейир этерсиз сиз да —
суугъа айран къоша билебиз биз да!

II

Амаң, иги болса да, бардырлыкъма.
Алай эсе, бисмилляхи, поэт!..
Эртте-эртте (жомакъча бапларыкъма!)
болгъанды тул къатын, аты — Жаннет.
Адам къарарча, таңды, тыкъ саны.
Мёлекча ауазы... Толу болса да,
жылы жыйырмадан иги озса да,
иссидиле уппалары аны..
Кесим да билмей, кесими сатханма:
«исси уппалары» деп, бош айтханма.

III

Жанады чырагъы жерде, Айда да
Жаннет тургъан шахтёр шахарчыкъны...

Бахсан жалай тургъан жагъалада да
турады энтда къыз ызы аны
Ариу Жаннет! — Болду жаннетча ол!
Болду мында аны сүймеклиги да, —
кёкге жете жүрек ёхтемлиги да:
«Жулдузлагъа салады — деренг, — жол!»
Жылла озадыла. Заман — заманды,
аны эсге салсанг, жашау аманды.

IV

Алгъын пазик болду бели, чачы да
жумшакъ эди, къара чилле кибик;
жангы айлай эки къара къапы да! —
Келир, сүймейме десенг да, сүймеклик...
Алай а ариулукъ да кеч къалмаз —
билдик аны къарап кесибизге да.
Эртте айтылгъанлай: сизге, бизге да
Ахматланы балдан хайыр болмаз.
Хар ким да жашлыкъда ариу болады,
алай а ол затны заман алады...

V

Жаннет тургъан шахарчыкъгъа келгенди
бир жолоучу — узун, къарамыйыкъ:
«Эльбрус» атлы къонакъ юйге киргенди,
алай анда къарадыла кыйыкъ...
Жаннет кеси эди арбазында.
Къонакъбайлыкъ излей, ол жаш баргъанды:
— Къонакъ аламыса? — деп, ол соргъанды.
Жаннет къарап, халин жаратханда,
айтды: «— Кесим жангыз бир тул къатынма:
менде къалсанг, манга, ойнап, къатылма.

VI

Къонакъ а бол. Къонакъбайынг болурма...»
Жууап бергенди жигитим анга:

— Мен желтменме. Заран жетмез. Солурма,
токълу кибик, рахат. Ийнан манга...

Чагъырча, къатыгъы да аламат! —

Жаннет болгъанчыгъын столгъа салгъанды,
жашны жашауундан хапар соргъанды, —
ётдю алай бла бир-эки сагъат.

Къысха айтсам а — ахшы сыйлагъанды,
жерин этип, жумшакъ тёшек салгъанды...

VII

Башхадыла... Алай анга, анга да
айны жарыгъында жукъу къайда?!

Бизге угъай, ол сурду шайтаннга да —
шо къаллай бир гюнях болур айда!

Жууукъ тауну тёппесини къары,
алтын сууну ичген кибик, жарыкъды...

Барады суу. Билеме, ол барлыкъды,
аны тохтарча жокъду къадары:

«анычады хапар» — десем, алдарма,
окъуучуму кёлюн да бош бузарма.

VIII

Ала тангнга чыгъадыла жукъламайын...

Къарайдыла алас терезеден
кёкню жулдузлары, бири да къалмай,
ма бу экеуленнге сейирликден!

Заманды: жигитге, эсден сюрте
исси сезимлерин, жукъу келеди.

Мудахды Жаннетим. Сагъыш этеди,
бу «желтменлик ишге» сейир эте.
Ай, хайырсыз поэт, чотунг аманды:
поэма жигитинг «тана» болгъанды.

IX

Хораз кюнню жарыкълыгъын сюеди:
— Атады танг! — деп, кычырыр хораз.
Хораз кычыргъанда, кече ёледи;
бузады тынчлыгъын таулу арбаз;
тауукъ жырла бла аш хазырларгъа
таулу келин төшегинден турады;
төппеледен салкъын аяз урады;
киреди жан парат агъачлагъа;
кюнню сакълайдыла къанатлыла да,—
харипдиле, жырласынла ала да.

X

Къызны кыучакълагъан къалай игиди
хораз кычырыучу заманлада! —
Асыуду ол! Ийнаныгъыз, кертиди
насып болуучусу да дуньяда!
Сюймекликни кыюсуна батып,
мен кёп кере алай эте тургъанма:
къара эшмелери бла ойнагъанма,
мермерча, акъ ёшюнюне жатып,—
алай бла кёп палахладан букъгъанма,
сюймекликге алай бла ийнанганма!

XI

Кетди заман, эрттен туман кетгенча:
жашлыкъ умутларым, къайдасыз сиз?

Мёлек да бол, сыймем алгын сыйгенча,
Хайям айтычунлай: харипбиз биз.
Къайсы къахмелени тюшлеринде
чыкыгъан кюнлей, жана-жана, къалгъанбыз?
Кюйюп, суууй тургъан кесеу болгъанбыз
таулу къызчыкъланы кёзлеринде.
Аны ючюн хар ким айып этеди, —
миллет ёсюу, жия, бизден кетеди!

XII

Алай а иш терен кетип башлайды,
сёзню ызын унутдурдум, баям!..
Хораз жыйын эрттен жырын жырлайды,
къаяланы зангырдата тамам.
Тамакъчыгын юзгенча сундуруп,
жазлыкъ къыттай пичге ауаз этеди;
жыллыкъ хораз кёкге да жетдиреди;
къарты да бардырады, суууруп;
парий да, элгенип, ачы юреди.
Да не этгин? Юрген иш да төреди.

XIII

Бу «музыка» сауну угъай, ташны да
уяндырлыкъды дерчады къаты:
уяндырды «жукълап» тургъан жашны да,
жумшакъ болса да, телини, сырты.
— Неге керекди быллай бир хораз? —
деп, уянып, къарамыйыкъ кюлгенди.
Анга Жаннет да чам жууап бергенди:
— Бу «желтмен жыйындан» хайыр чыкъмаз!
Иги хораз тауукъланы малтайды —
ишин этсе, андан сора жырлайды...

XIV

«Болдунгму?» — дерсиз. Хау! Хапар битгенди.
Узун хапар айтыр башха поэт...
Къошарыгъым — жигит зауукъ кёргенди:
тапханды беш жашны анга Жаннет.
Бир къыз тапхынчын (ол да бек иги!),
ийнаныгъыз, ол тохтарыкъ туююлдю..
Бу хапарым мени тырман куююмдю:
Жаннетчаны излейди жюрегим.
Анам кесиди. Не зат этерикди?
Насып болса, анга келин келликди.

XV

Али Байзуллагъа къызын берирча,
билеме, барды кён иги ана..
Ёкюл къанатымы кенгнге керирча,
битеу дунья турурча сукълана,
мени излей, табалмай, ийнана,
къайсы жюрек суюмекликде жанады?
Мени жаным да бюгюн ийнанады —
жашай болур аны тапхан ана!
Киеу этсе, къууанч эте турлукъду —
жашар жылы жюзден артыкъ боллукъду!

1970 жыл, Москва шаар.

ДУНЬЯ БЫЛАЙ ТУРМАЗ

Къыйынмыды? Жауун да, буз да
урадыла. Батыр къоркъмаз —
булутладан жанар жулдуз да:
дунья былай турмаз...

Терсликмиди? Жауунг, итинг да
юредиле. Кючюнг къалмаз.
Жарыйды танг. Жарыр бетинг да:
дунья былай турмаз...

Махтаумуду? Ёхтем къарама!
Ёмюр махтау жерде болмаз.
Къууанч кюнде айта барама:
— Дунья былай турмаз...

Адам, чагъыр иче, жырлайды, —
алай палах аны озмаз:
келлик кюнню жүрек ойлайды —
дунья былай турмаз...

Ёксюз къызчыкъ чачын тарайды.
Ёсер. Юйсюз-тюпсюз къалмаз, —
тёгерекге шекли къарайды:
дунья былай турмаз...

Ырхы баргъанча, жиз да сууду,
адам ийнанмай жашамаз:
аны ючюн манга асууду —
«Дунья былай турмаз!..»

Жарсыйма мен...
Къарла басхан тау ауушла
букъдурадыла сенсиз къалгъан элинг.

АЛГЪЫННГЫ ШУЕХУМА

Санга да ёлюмню унутдургъан зауукъ келди,
аны ючюн болур: — Ёллюк туююлме мен! —
дединг.

Заман сенден да игини, кёрдюнг, сукъду
отха, —
къалай да ийнандынг сен аллай шагъыусуз
затха?

«Жюзден артыкъ жашарма мен! — дедингми
сен жерде?
Жюз жыл да — бир, минг жыл да — бир заман
бургъан желде!

Кесинг кёрдюнг — ёхтемленип, асламы ёлдюле?
Атанг, ананг да — ма! — Артха келмезча
кетдиле.

Жашай эсенг — жаша, алай алдатма заманнга!
Бир патыуамы къалмады ёлгенледен санга?!

Сен кёрмеймисе! Бюгюн жашаудан
къачханланы
заман атып къойгъанды зулмучу душманланы

зийна бла фитналыкъ ышыкъ этген отларына,
олтан этип туугъан журтун баргъан
жолларына!

Ажал келсе, келсин, — ёртен жандырмайын
жерде,
къартлыгъынгы ауанасын сюйрей исси желде!

Хар жан да дуньядан толу жашау, насып
алсын:
ёлсе, къартлыкъ хорлап, ёлсюн — ууариши
къалсын!

Адамланы кёбю (кими — къоркъакъ, кими
уа — сакъ)
байгъа бла къуллугъу болгъанлагъа болады
жакъ.

Алай а бай жарлы болса, аман кюню жетип;
адам да керексиз болса, къуллугъундан
кетип, —

«сени ючюн ёлюрме мен» деген тенги окъун
къоюп кетер не болмачы натыйала окъур.

Зарчы, жахилликни ууун булгъап кёзлеринде,
эски челекча дыгъырдайды, махтана жерде

«этерме» деп, бир зат да этмеген ишлерине,
башха угъай, кеси окъун ийнанмай кесине.

Ма аллай мискиинге туююдюле сагъышларым!
Башхады сагъышым — анчий къалырча
санларынг...

Бир туурагъан ётмек тансам, таза кёлек
кийсем,
къарыусузгъа сёзюм бла бир тюрлю асыу
берсем,

назмум къызны къууандырса, къарыу берсе
жашха,—
да не керекди да жерде манга андан башха?!

Фахмулукъдан эсе фитначыны аманлыгъы
болады онглуракъ: аны жүрек харамлыгъы

атасына окъун да бет этмез, кеси ючюн
бурурча игиге кече кѣрген аман тюшюн!

Ала ючюн туйюлмюдю аскер сауутланы
кѣпден да кѣп бола баргъанлары? Бу тауланы

кѣремесе? Алача бир боллукъдула, жерде
аскер сауутланы бирге жыйсанг тергеуюнгде.

Къоркъуусузлукъ келгинчин мамырлыкъ
ишибизге,
саутсузлай къалырча бир амал да жокъ бизге!

Мени назмум: — Угъай! — десе да, жокъду
аллыгъым —
жаниган юйден чыкъгъан ауазчады
къычырыгъым!

Шо къап-къара булут келгенча, бузларын
къуя,
дунья уруш келмез ючюн, шахарланы оя,

алдатмайыкъ жалгъан затчыкълагъа
кѣзюбюзню —
тюшюрмейик даражасын бийик кѣлюбюзню!

Башха дуньяланы излей, Аршны теренинде
жулдуз гулмаклада ажабайыкъ,— жүрекледе

Къара Тешиклени жулдуз кълта бла
 Аршда бизге унаш Акъыл да, Жан да
 жамайыкъ:
 табайыкъ!..

Жерни къанлы тарыхларын биз алмасакъ эсге,
мингле бла Хиросимала атылырла бизге.

Мамырлыкны сёюн кѣжау буруп
начаслагъа,
бирден туруп, поэт: — Угъай! — дейик
урушлагъа!

Инжича тамчыла терезеде,
сабий бетде
таза жиямукъла кибик,
саркъадыла алас ингирледе...

Турадыла,
сууукъ жауунлада жибий,
къабырлагъа бурун бутакъларып,
жерден кетгенлеге
тутхан кибик дууа,
бийик акътерекле,
чапракъларып
ингир сайын,
абдез алгъанча,
тынч жууа.

Къадарымы ташлы жолларында
полонезин Огинский тынч согъады:
ол жолланы гыйы ташларында
айырылыу, жилян кибик, бугъады.

Айырылыу сакълайды ташада,
аны дерти жаханымдеп къарады:
бир зат да билмейин, Поэт барады,
ахыр полонезин согъа жолда.

ЭСКИ РОМАНС

Жарлы сабанчыны иши
сабанды... Будаы битди.
Аны оргъунчун ол, киши
танымай, обагъа кирди.
Аны кѳрге элтди фикир:
дунья да бир — жукъу да бир...

Адам тюнде бла тюшюнде
айтып-айтмаз кибики батыр
махтаулукъну тенгизинде
тапханды кесине къабыр. —
Аны да ашырды фикир:
дунья да бир — жукъу да бир...

«Сизни ючюн!» — деп, тургъанлай,
кергендиле аны жоргъа.
Кѳкден, сансыз халдача, ай
жарый, Исса файгъамбаргъа
ѳле туруп, келди фикир:
дунья да бир — жукъу да бир...

Къабыр кѳркѳутмайды мени,
алыкъа — жулдузум кѳкде.
Манга дерича кѳплени
ашыргъаны кибики, жерде
мени да ашырсын фикир:
дунья да бир — жукъу да бир...

ИЙНАНАМА

Эрикгенме, бийик сёзлени мурулдай,
багушну къармагъан бла аны къарматхан
адамгъа:

Ауазым, айрыпланча кёкде, гурулдай;
къутургъан къобанлача, ачы болкъулдай
жюрегим, эсирген жанлагъа натыу айтыргъа
э р и т е м е!..

Кюрешгенме, таза отуму сууутуп,
малгъунла бла харам къапхынны жашыртын
ашаргъа:
ашымы — бетимде къанымы къурутуп,
къыйынлы жюрекни да айгъа улутуп,—
эрттеден беричи ызына жашыртын къусаргъа
к ю р е ш е м е!..

Сёлешгенме, жанымы шыланлыкъча, сунуп,
жауунсуз кечеде тынчайгъан къаяла бла тарда:
къыйналсам да — кёкден да, жерден да соруп,
«Неди бу?» — деп, кёзюм жилямукъ бла
толуц,—
ажашхан умутну сууугъан ызлары бла къарда
с ё л е ш е м е!..

Ийнанганма тюнсий тилчиге, тапсызгъа,
дорхладан сатылгъан жалынчакъ сёзлеге
ышаныш...

Эрттенли уяндым да, чыкъдым арбазгъа,
къарадым да тейри жарытхан таулагъа,—
бу ариу дуньягъа, минг кере жүрегим алданып,
н и н а н а м а!..

Жиляйма, сабий тюшюнде жилягъанча;
жиляйма, къыйын ишимде;
жиляйма, бийик жулдузладан къарылгъанча;
жиляйма жарлы юйюмде;
жиляйма, бёрю сыртлада улугъанча;
жиляйма айны тубюнде;
жиляйма, башым къаягъа урулгъанча;
жиляйма тауда бла тюзде...

Палах бла жарсыу... Аладан къутулурча
болалмай, этеме тырман:
жерни юсюнде, жиляуну унутурча,
болурму манга да дарман?

АДАМ БОЛУП...

Миналдан Шаваевагъа

Ёз желкенги уппа этген тынчды
бусагъатдагъы жашауну
ангылагъандан эсе...

Алай а биз барабыз,
ёртен тиллеча,
жашыртын умутубузну ташлы сыртларында,
мурсаланы, аман кырдыкны кюйдюре,—
ачыкъ муратыбызны къанлы аулагъында
жаралы болуп,
шинжилеге тюшюп сыртыбыздан,
телескон кибик къарайбыз
умутубузну юзген
бюгюннюлю таурухну алдаулу Айына,
сейпрсинген да эте,
кёк жомакъны жалгъан жулдузларына...

Къадарыбыз халал болса бизге,
адам ышарыуну эрттенлик чыгъы
балхам байлауун салады жарабызгъа.
Кёбюсюнде уа къара жинле,
дыгъыл эте табанларынгы,
мыртазакъ сызгъырыулары бла чакъырадыла
къара къаргъышны жукъламаучу желлерин!..
Тюнене аны атын Къыбла этип,
аны ючюн намаз этген адамынг,

бюгюн алмосту сыфатын кёргюзтеди
мыртазакъла къызартхан кёрюмдюде...

Ач болсанг да,
ач бёрю кибик,
сууукъ кюзню бийик кёгюнде
бизге уялгъан айгъа
ачы улугъан къыйын туююлдю.
Адам болуп,
адамлыгъы болгъан адам болуп,
зыбыр къолларынгы
Аршны жулдузларына узатып,
жилярыкъ кюнюнгде алагъа ышаргъан
къыйынды
къагъыт багушну
ийислеринден тунчукъгъан заманны
бир кюн бир ёллюк кезиуюнде...

ЭКИ СОНЕТ

1. Эшек

Кюнню кёзю таугъа батады...
Эшек барады акъыртын:
булутладанча, булгъатады
гебен ортасындан башын.

Эшек сабыр къымылдатады
тюклю, инчке аякъларын.
Тейри жарыкъ а къызартады
къаяланы таракъларын.

Шаркъда жапгыз жулдуз жарыйды,
кётюрюледи кёк туман,
бугъады туманнга фытчан...

Эшек эшек жолну танийды:
барады ол Сары Къолда,
бичен элте ташлы жолда.

2. Эшеклик

Табан уруп, кери къачаса
эшекча болмагъанладан;
къулакъларынг бла сен жабаса
кёзлеринги жулдузладан.

Къыйындыла «эшек» жолла да,
неге окъуйса туманнга?

Неге керекдиле жырла да,
махтау да сен хайыуанига?..

Эски тенгleshдириу хатады,
кыйнайды ол халал жанны —
узункъулакъ хайыуанны!

Эшек бла эшеклик башхады:
кёлкъалдылыкъ этер эшек,
сени анга тенгleshдирсек!

АРШНЫ БЮРТЮКЛЕРИ

Жангы айны алтын къашы жүзеди
кесек булутланы кезлеринде...
Аяз сары чапракъланы юзеди,
жылы кюзню сабырлыгъы — жерде.

Ахшам аяз нарат ийис этеди,
жукъу алгъанды деу къаяланы.
Анда-мында кёзюм кючден кёреди,
булут кезлеринде жулдузланы.

Тауну, сууну, тайны, жулдузланы да
мен быйыл биринчи кёрген сундум:
сюйгеними къашыча, бу айны да
алгъын тюшлеримде кёре турдум!

«Унутайыкъ — дегенме жүрекке да, —
озгъан палахланы, жарсыланы!..»
Тынчлыкъ болмаз ташха да, терекке да!
Кёребиз тынчлыкъсыз жулдузланы!

Кетгинчин дуньядан, кёре келликбиз
Аршны ёлюмсюзлюк жилтинлерин. —
Къайдан келгенбиз? Къайры кетерикбиз,
жерни такъыйкъалыкъ бюртюклери?!.

Соргъан угъай, аны айтхан да этме,
ол соруугъа киши жууап бермез:
Алай а жүрекден атып да кетме! —
Жашау ансыз эшиклерин кермез.

Аны бла биз жашау къадар этербиз,
аны бла да кетербиз биз кери:
жаннган жулдузча, ыз къоя, кетербиз,
Аршны такъыйкъалыкъ бюртюклери!

ТЕЛЕФОН БЛА СЕЛЕШГЕНДЕН СОРА

Къара костюмumu кийдим да, ашыгып,
жаннган юйден чыкыгъанча, мен чыкыгъанма
арбазгъа:
жулдуз бетли кече кёкден къарайды Хабазгъа,
жангы айны алтын сыргачыгъын тагып!..

ЗАМАНЛАНЫ ТЕМИР ЧАРХЫ

Сабанчыны кюнү будай сабанлада,
атын да кѡймай, чыкѡ киби, озар:
шо неди сабанчы?..

Кѡара баразада
заманланы Темир чархы басар...

Жаханимни отун уруш аулагъында
ышыр бизге жангы Исфандиар, —
алай аны да

Эрликни боранында
заманланы Темир чархы басар!..

Ол биреу сынатды бизге сибирлени,
чачылмадымы

ол этген базар? —

Анга ма энтда жакѡ болгъан эгерлени
заманланы Темир чархы басар!..

Фашист низам да, жашыртын, зинданында
азатлыкъны кѡулун ѳрге асар, —
аны да

халкѡ кѡозгъалыуну жолларында
заманланы Темир чархы басар!..

Кѡанны сюйген бирде

кеси кѡанын уртлар,

кѡабыр кѡазгъан да — кесине кѡазар:
кѡайдадыла Румла?

Кѡайда Ассир журтла?

Заманланы Темир чархы басар!..

Алай а, Кюн бизге бергинчин жарыгъын,
Жерни Жюзю да,

топча, атылмаз:
аналаны къалыубала адамлыгъын
заманланы Темир чархы басмаз!

ТЕЗЮМЛЮК

Аман-иги болса да, дуньяда
адам, адамлыгъы кибик, жашайды:
бирде — ачы, бирде татлы ашайды,
ахшы умут эте, жашауунда.

Адам адам эсе жашауунда,
айтама: ол неге да тѣзерикди! —
Акъсакъ Темир болса да, жибирикди
къоркъуулукъну къара жауунунда.

Жерни татын, кѣкню жулдузларын
сезе, адам жарыкъ жырлай келеди;
алай а жин къара тюш келтиреди,
жулдуз кече оюн умутларын.

Адам тѣзеди жаууннга, къаргъа да;
тѣзеди кылычха бла тюрге да:
тѣзеди тѣзюмсюз тѣзюмлеге да —
тѣзюм жорукъ болгъанды дуньягъа!

Кѣкде тѣзеди Кюн, тѣзеди Ай,
кесек булут, желге тѣзе, жюзеди...
Жарлы халкъым жерде кѣнге тѣзеди,
келлик кюнню жарыкъ Кюнюн сакълай!

«Жерде патчах боллукъбуз!» — деп,
алай а, турабыз,
пох да болмайын,
юре,
ахыр кёрюмдюге
хыны барабыз,
къанлы сагъышланы
жолда сюре!

МОНОЛОГ

Жарлыды,
 жүйюсхан,
 ашым:
этсиз,
 жаусуз,
 къургъакъ тары.
Сарыкъулакъ къарындашым,
олтур,
 аша,
 эки жарыл!
Сарыкъулакъ къарындашым,
къолунг,
 аузунг,
 къарнынг да бар,
аша!
 халалды бу ашым.
Таулу уа
 энтда да табар.
Табалмаса да,
 жокъ хата:
таулу жашар,
 куркасында
айыу тургъан кибик жата,
балны кёре жукъусунда.
Айыуча, ол да
 жаласын
балы тамгъан бармакъларын.

Сарыкѣулакѣ кѣарындашын,
айыу болуп,

кѣууандырсын!

Алай эталмаса да,
не?!

Адам улу
кечер аны,

айтыр:

— Турады кечине,
сюе алгынча тауланы!..

Санга

тырман да,

дау да жокѣ,

алай

сакѣ бол кѣатылыргѣа:

шкокда

хазыр болгѣанча

окѣ,

хазырбыз биз

атылыргѣа!

ЖАШАУНУ АХЫР ЖЫРЫ
НЕ УА
АКЪЫЛНЫ КЕЗИ

О, желле! Тарыгъама сизге!
Айланасыз сиз стронций букъу ичинде.
Не хапар айтырыкъсыз бизге? —
Сызгъырасыз,
 б и з с и з д а,
 мени кѣлюмде!..

Мен кесимме
 битеу дуньяда,
мен жангызма:
шахарда,
 элледе,
 аулакъда
 тынгысызма...

Дуньяны кенглиги —
 адамсыз,
 терексиз,
бу таула, бу баула, бу тарла, бу къарла,
бу бузла, жулдузла, кемеле, сюрмеле,
бу ашла, бу ташла, булутла, умутла,
бу юйле, бу чюйле, ауушла, багушла,
бу арба, бу арпа, бу тирмен, бу сюрмем,
къаргъышла, алгъышла, чыгъышла, батышла,
бу тебе, бу тѣппе, кийикле, бийикле,
таракъла, муратла, наратла, налатла,

чабакъла, табакъла, чыранла, чыракъла,
бу унла, жауунла
адамсыз дуньягъа
керексиз, керексиз, керексиз, керексиз,
керексиз —
ташлары эриген къаягъа
жатарыкъма эссиз...

О, къая дорбунла,
биринчи адамы дорбунуча,
кечеден толдугъуз!
Къойчуну жауунда жибиген отунуча,
жараусуз болдугъуз!

Мен кесимме битеу дуньяда,
мен кесимме,
жангызма,
жангызлыкъ жаныма да,
ай малгъун жүрекли,
тынгысызма —
тюшлерим,
къурурукъ тюшлерим кырдыклы,
терекли!

Стронций букъу ичинде айланадыла сыйыт-
лы ауазланы бла адам ауаналаны зангырдаула-
ры бла шайтан суратлары.

Беш материк юсюнде 3.027 ачыудан къутур-
гъан кюн бирден жандыла 3.027 иштокку бу-
къудан — 3.027 шахаргъа отларын къуйдула —
къарадыла — жаладыла — ойдула — думп бол-
дула — дуньялыкъ дуркъула — дуркъу дуру-
ла — шахарла — шахарл — шахар — шаха —

шах — ша — шшшш — шшшш этерик бир жи-
лян да болмаз дуньяны юсюнде...

Токлада тегюлюн мирзеуле,
керексиз болдула тирменле!
Жаз башында чыкмазлык тирмеле,
мен сизни ючюн кимни атайым тюрге?
Тюрмеле, тюрмеле, тюрмеле,
тюрмеден тюрге сюркеле
тарыхны жолунда
ажашханды адам,
энди уа — дуркбула кюлунда,
Дуркбула Патчахны терюне олтурганды
Адам!..

О, жангы ачылган магъадан,
сен ачылмагыйенг емюрге!
Ташлары эриген тауладан
туманла сюркеледиле этеклеге.

Мен жангызма,
мен тынгысызма.

Полицей, милицей жыйынла бла пардух
жилянла ёлдюле —
жоллары мамукъда!.. Мамукъдан!.. Мамукъ да,
парухча,

шырт деп, жанып, ючкюлдю...

Бир тишируу да кьалмады Жер жюзюнде,
мен кесимме битеу дуньяны юсюнде:
юйюрюм да болмаз, туудугум да болмаз, мен
ёлсем, кьабырны бир киши да кьазмаз. Жыр-
тылган кёлегим. Чачылган жүрегим. Мен
ёлсем, кёзюмю чёплерге жокъ кьузгун да,
кьаргъа да, гебенек окун жокъду мени бла

сыйыт этерге бу тели, бу жарлы акъылдан
шашхан эшек кырдыкны ашагъанча Жерге.

Къыйырсыз, ахырсызды, тюпсюздю мудах
хапарым —
Сын ташым, Къабырым!..

ОЛ ТОБОЛ ШАХАРНЫ ТЮБЮНДЕ,
ТЮЗЛЕДЕ,
СЮЕЛЕДИЛЕ БЮГЮН ЖУЛДУЗ КЕМЕЛЕ.
Аланы элтирге да жулдуз узакъгъа
жокъ бир жан да къумлу дуньяда!
Ким иер аланы Жулдузгъа?
Ким сакълар аланы Хурмузда?
О, сыйлы Ахурмазда,
Ахриман тейриге хорлатдынг,
адамны да анга алдатдынг!..

БИЙИКДЕ — КЪАРАНГЫ ДОРБУНЛА,
ЖЕЛМАУУЗ АУУЗЛАЧА, КЕНГНГЕ
АЧЫЛЫП...
ШАХАРЛА, СТАЛАКТИТ КЪАЛАУЛАЧА,
КЁКГЕ ЧАНЧЫЛЫП. —
КЮН ЧЫГЪАДЫ ШАРКЪНЫ
КЪАНЫНДАН, БАТЫШНЫ КЪАНЫНА УА
БАТАДЫ... БИР АДАМ УЯНМАЗ...

ЖУЛДУЗ СЮРЮУЛЕ

Жулдуз сюрюуле —
бийикде.
Къойчу къыз кибик,
булутда
айчыкъ олтурады.
Жерде
тюлкю бёрюню улутду.
Сиз,
Арш сюрюуле — жулдузла,
къарагъыз:
адам сюрюуле
кёрюнмейдиле.
Мутхузла.
Къайдадыла
чиммакъ юйле!
Къайдадыла
кём-кём юйле?..
Битеу дуньяда уа —
итле!
Халкъла уа —
адам сюрюуле.
Мен суймедим
бу халланы!
Жерден сора
бармы жерле?
Сибиригиз
кир орамны,
сибиригиз,

мал сюрюуле!..
Суйген эдим мен да
жерни,
къойла бла бирге
макъыра.
Сюеме
мен энди желни,
дагъыда —
чагъыр бла сыра!
Андан сора
мен излеген
болмаз,
мыйымы окъун чач..
Къарачы:
жаниган патеген
кибикме.
Къоркъа эсенг,
къач!
Къоркъурса,
кетсем дуньядан,
сюялмасанг,
къызчыкъ,
мени:
сарнап а турмам,
акъылдан
шашып,
къыйнасам да жерни!..
Асыу берлик жокъду
манга.
Басханды туман
кёллени..
Мен бюгюн
айтама санга:

— Сюеме

сени бла желни!..

Къойчу къыз,

къайдады атанг?

Башлай эсенг,

хайда,

башла!

Тиймезча санга

бир хатам,

сакълайдыла бёрюбасла

сени къошунгу...

Хар мюйюшден бизни палах марайды,
ушайды тюн — тюшге, тюшюм — тюннге:
тауукъ да, суу ичсе, кёкге къарайды,—
къарайма, не этгин, келлик кюннге!

Къарайма: ким билсин, заманланы да
болур бизге ушагъыулу шарты..
Бизни угъай, бийик дуньяланы да
болады бир кюн бир мудах арты.

ОСУЯТ

Рахын болуп жатсам, желни
иерсиз сиз терезеден:
сабан ийис этген жерни
эслерме жел юфгюрюуде.

Елген сагъатымда желге
ачарсыз сиз эшиклени:
жел келтирир бизни юйге
мен тас этген эрттенлени.

Басдырыгъыз мени кёрге,
апыкъмай, этмей къазауат:
Гюрхожандан ургъан желге
айтыр эсем а мен бир зат?

Басдырсагъыз мени жерге,
жилямагъыз мени сартын:
Гюрхожандан ургъан желге
атагъыз поэтни атын!..

ТИЛЕМЕСЕМ ДА...

Тилемейме къаяладан
 къыйып кюнде
 жапсарыуну:
 тилемесем да,
 аладан
 алама дайым къарыуну.

Тилемейме къобанладан
 къыйып ишде хорлаулары:
 тилемесем да,
 аладан
 кёреме дайым аланы.

Тилемейме жулдузладан
 усталыкты, чемерликни:
 тилемесем да,
 аладан
 алдым чемер эркинликни.

Тилемейме Кюнден, Айдан
 жылылыкты,
 жарыктылыкты:
 тилемесем да,
 аладан
 алгъанма мен
 адамлыкты!

СЁЗЛЕ

Аякъ элталмайды ёлген башны.
Жилятырыкъды бу дунья ташны.

Сёзле, сёзле! Сени, мени алдай,
ала, тирмен суулача, шууулдай,

барадыла. Кёзбау сёзле, саны
жюз миллиард боллукъду аланы.

Сёзле, сёзле... Ишин этген а жокъ.
Жангыз да аладан шошлукъду токъ!

Тойгъан шошлукъ! Ачдан ёлген Жулдуз.
Къара гулла. Мудак сокъгъан къобуз.

Мудак батады кюн. Дунья батыу...
Жюрегимде уа — сырыйна тартыу.

Адам жилярча, ким бла жырлайым?
Къачар эдим да, — къайры къачайым?..

Сёзле... Ма бу назму да — бош сёзле!
Элгендиредиле адам кёзле!..

ШОШЛУКЪНУ!

(Андрей Вознесенскийден)

Шошлукъну.

Дауурну отунда юйюдюм.

Жанымы тамырымы кюйдю?

Шошлукъну!..

Наратдан тюшген ауана,

дыгъыллай,

тебинсин жеринден;

оюннгача, саным къууана,

бу уллу сыйытдан арыгъан тѣппеден

табанига деричин —

шошлукъну.

Бир адам да эшитмесин бир тауушну,

ш о ш л у к ъ н у.

Жылтырайдыла дум къашларынг,

не айтхын алагъа, ариуум?!

Шошлукънуму излейдиле

акъ къолларынг?

Ангылашыуду —

мени тынгылауум.

Тауушла жарыкъдан да — къаты!

Биз жабалмайбыз

гаппаланы!

Чынттылы затны жокъду аты,
сезимле да бурадыла
бу дуньяны!

Терибиз да адамды,
аны ангыласанг,
тынгыласанг,
ауазы къулакъда:
ол жырлайды,
сен шош сыласанг,
жырлагъанча булбул
агъачда...

Эй, къалайсыз,
аман жаншакъла?!
Къайнатамысыз бош дауурну?!
Эрикдирмедилеми сылхыр ушакъла?!
Шошлукъну...

Биз
башха затлагъа батылдыкъ,
биз билдик
кудретни чагъыуун,
ёлгенин:
тютюнню ийиси ургъанда,
ангыладыкъ
ингирде къойчула келгенин.

Олтурадыла.
Букъу этдире кёклени,
жылтырайдыла тютюнлери...

Чырахтанча жана,
бёрюбас итлени
салынадыла от жарыкъда тиллери.

АТАМЫ СУРАТЫ

Чиммакъ-акъ чагъарыкъ тереклени
къайгъыларыдыла къайгъыларым,
хайырларын берлик кёгетлени
къууанчларыдыла къууанчларым!..

Кюнлерим оза, тагларым ата,
къурумайдыла менден сагъышла:
«Хайыр эт!» — деп, къабыргъадан атам
ингир сайын къарайды бушуулу;
«Хайда!» — дейдиле ахшам соруула;
«Сен тынчайма!» — дейдиле кечеле;
«Эр бол!» — дегенча бийик жулдузла,
«Сакъ бол!» — дегенчадыла тёншеле...

О, мени Малкъарым, тёншелени
тёншелериндеча сагъышларым,
чиммакъ-акъ чагъарыкъ тереклени
къайгъыларыдыла къайгъыларым!

БЁРЮ. ТУМАН. КЪАР...

Агъач аллы сыртда бёрю
улуйду эл кыйырында,
аны улугъаны бери
келеди тау аязында.

Кёкден сууукъ къарайды ай...
Бёрю айгъа улугъанда,
безгек тийгенча, къалтырай,
жатады ит кьонурунда.

Адам чыкъса, шкогун алып,
къардан толу арбазына,
чыгъады ит да, шош сынсып,
шынжырына да абына.

Адам, агъач таба буруп,
атады къап-къарангыгъа:
бир кесекден, эшик уруп,
юйге кетеди жукъларгъа.

Апы кетгенине сынсып,
къачады ит да орнуна,
бёрю ауазындан кысып
къуйрукъ «чотун» быдырына.

...Анда уа, акъ сыртда, бёрю
улуйду топ-толу айгъа:
ачдан боюн тюгю туруп,
шытылары бара къаргъа.

Бөрү улуйду тау сыртда:
аны жаратмай, мурулдай,
айыу жукълайды куркада,
семиз табанларын жалай.

Айыу жукълайды куркада,
о, балийис табанлары!
(...Анга ушайсыз палахда,
мени айыу устазларым!..)

...О, ит къауум! Мени бөрү
улуууму сезип, марлай,
турасыз, мюйюшден юре,
иегизге базынганлай!

Тынгыларгъа къркъакъланы
керекмиди тырмапына,
Апсатыны малларыны
улуу, кёксюл къойчусуна?

Мен ачыуланмайма сизге,
бизни къыргъан адамлагъа,—
ачыуланама итлеге,
алгъын бөрү болгъанлагъа.

Кече сайын улугъанлай,
агъач сыртда сакъларма мен:
кесигизге тиймем, алай
жаныгъызы таларма мен!..

Жукълап, жаниган юйде кесим
жангыз кългъанча, былайда
ачыйды бюгюн жүрегим
жерни кърлы туманында.

Жулдузума — жырлай, жарсый, —
турама узата кӱолну:
жюрек а — ач бӱрю, — сынсый
улуйду, кӱрмейин жолну.

Алай а бир жанны да ол
кӱаргӱамайды жерде: мында
бизге угӱай, тапха да жол
тауусулады дуньяда.

Биз кимбиз? Жулдузну окӱун
кӱадар бууады жарыгӱын.
Жюрекмиди, о кӱан толкӱум,
тохтатмазлыкӱча кӱадырын?!

Фахмулукӱну бийик отун
ёчюлтгенден жазыкӱ болмаз:
душман чексин аны чотун,
анга тейри да болушмаз!

Кӱргенме аллай кӱшлени:
излей байлыкӱ бла кӱуллаукӱну,
дорхдан сатханча итленп,
сатадыла фахмулукӱну.

Алай а сатхычха да жол
тапсыз болады дуньяда:
кеси да сатылады ол,
эски быстырча базарда...

Сууукӱ жауады бюгюн кӱар,
жарсыу кибики. сууукӱду ол.
манга битеу дунья да тар
кибики — тас болгӱанды жол.

Бир зат да кѣрмей туманда,
кѣулагъымы тиреп желге,
хазырма бюгюн былайда
арслан бла да сермеширге!

Хазырма, келигиз бери!
Кѣарап-кѣарарча сиз, кесип
кѣоярма мен сизни... Бѣрю
улуйду, итлени сезип...

Кет, бѣрю, кет дорбунунга,
кѣайда санга ачыкъ душман?
Сени ѳксюз ауазынга
дарман болурму кѣар туман?

Сен кѣутулсанг кюрешледен,
тиши, тишли бѣрю мында
ийисгерикиди сенден
кѣалгъан кѣанлы ызны кѣарда?

Кѣанлы ызынг бла баргъанлай
тиши бѣрюнг сени табар:
сууукъ гимхотунгу жалай,
кѣызыл кѣаннга мудах жатар...

ЮЧ АККОРД

Кёкде жулдузла ойнайдыла
булут жыйрыгъы бла Айны.
Гитче сабийле жукълайдыла,
кёралмайдыла аланы...

Кюндюз сабийле ойнайдыла,
ишлейдиле къум къаланы.
Кёкде жулдузла жукълайдыла,
кёралмайдыла аланы...

Кёкде да, жерде да орунмайын,
учады кийик фикирим:
жулдуз да, сабий да болалмайын,
мудахды мени жүрегим!

*ХАЖИМУСА КУЛИЕВНИ
ЭСГЕРЕ*

Жашай эди кёзлерингде
тауну, намысча, акълыгъы:
къалгъандыла сёзлерингде
тангны, балны къууатлыгъы.

Сени сабий назмуларынг,
сабий жүрегинге ушай,
себедиле жулдузларын,
жарыйды сен жарытхан ай!..

«Уян, Хажимуса!» — десем,
сен эшитирмисе кёкде? —
Жашларынгдан сора да, сен
жашайса кёп жүрекледе...

АХТЫНЫУ

Жашайма мен да,
 хар къайдача,
 гыржын ашай, чагъыр иче;
 алай,
 жилин эмген макъача,
 сынсыйды жүрегим кече.

Кетеди не да:
 гюл, тирмен да,
 бийик жулдуз болады шау.
 Жаным саулай
 ёлгенме мен да —
 турады, ёлмейин, жашау...

Былай сунама мен:
 суула да
 шууулдарла башха тюрю;
 жулдуз къужмулада жашла да
 боллукъдула башха нюрлю!

Бийикди тау, кюмюш къамача,
 этеклери — къысыр къая...
 Сынсыма, жүрегим, макъача,
 жилин болса да бу дунья!

«Дунья» — деген къысыр къаяды,
 алай адам жүреклеге
 жулдуз борандарын урады,
 ийпандыра бийиклеге!

Сынсыма, жүрегим,
ынчхама!

Ингир тѣкдю
къанын
къарда.

Уллу палахладан къачханма,
алай а —
уллусу алда.

Дунья къая эсе,
къаяча
бол сен да,
жүрегим, жерде,
сынмазча,
кѣм-кѣк миялача,
заманланы бузун ургъан желде!

Алыкъа мен сени сюеме;
алыкъа отду сүймеклик;
алыкъа мен сени кёреме,
«алыкъа» деп, айтмаз кибик;
Алыкъа шоп жырны
жырлайма —
алыкъа жырлатаса сен;
алыкъа чачынгы сылайма —
алыкъа насыплыма мен;
алыкъа къарамым къанады;
алыкъа сенсе терегим;
алыкъа жулдузум жанады;
алыкъа сауду жүрегим!..

Жарсыу кирсе жүрегинге,—
шо азымы палах жерде? —
Тилейме, жаным, кесингден:
«Мени сүйген да барды!» — **де!**

Алай а башханы мында
сюе эсенг (насып санга!),
керек түйюлдү дуньяда
сууукъ эсгериуюнг манга!

КЕЧЕДЕ

Къалай асыуду бетиме тийген
желчик. Энгенди ол төппеледен.
Келеме мен, жангыз да биз билген
көпюрчюкден өтүп, сизни элден.
Кече уа, жап-жарык ток айны
чайкбай булут көннгөн аркысында,
жұлдуз жарыктылыгы бла кыяны
уппа этеди суу жагысында...

Жукълайды жер, тиширүүчү, рахат,—
заба кырдыклары сылайды жел.
Сыйлы кече, сүйгөчүлөр жукълат.
Рахат жукълат. Рахат жукълайды жер.
Кече

жұлдуз эринлери бла шош
уппа этеди ак төшчөсү.
Жукъла, сыйлы жерим: жарытма бош
кырдыкта жанган жылтыр!
Ала, көккө жанган жұлдузлары
жерге көннгөн гитче жанчыклары
болгонча, жапсарадыла жаны:
чачадыла жүрөк жарылышын...

Атлайма шош-шош, төгөрөк рахат:
алма ийис эте, селейди жел.
Сыйлы кече, сүйгөчүлөр жукълат,—
тиширүүчү, рахат жукълайды жер.

◆

АЙ

Чыгъады, къош бишлякъча, ай
къап-къарангы тѣшнеледен,
тангнга дери жарытханлай
Гюрхожанны бийпкледен!..
Аяз ура къаяладан,
орун табалмай сыртлада,
кече — къачып ачыкъладан, —
бугъады тар орамлада.
Жатадыла сабырлыкъда
зыбыр къарлы терен кырыла...
Ёлюмсюзлюк жарыкълыкъда
ёлюмсюзлюк къая сыртла!
Къаяланы тапкалары
жилтинлете калпакъларын,
Бахсан сууну да жырлары
бийледиле жагъларын!..

Сукъланмаучума дуньяда
айдан сора башха затха:
къарайма сукъланып,
сыртда
рахат жаннган къойчу отха!
Кече сайын да тюшюмде
жюзеди, бу кечеча, ай,
булутланы кезлеринден
къойчу къошну жарытханлай!

АДАМЛЫКЪ

Жауунла да, къарла да жауадыла
бир бири ызындан дуньяда:
ёмюрле, булутлача, барадыла,
булутлача, къыйын халлада.

Шахарла да, элле да кюедиле,
халкъланы алыша да халкъла...
Тарыхны таурухла эсгередиле,
эсгередиле чир жомакъла.

Шо жангыз да бийик адамлыкъды да
хорлатдырмай тургъан жыллагъа,
адамсыз къалгъанда да, къаллыкъды,
жазылып кешене ташлагъа!

ЗАМАННЫ МАРСЫНДА

Квазимодо Италиада
тенгизни бойнунда олтурады:
Дант, Петрарка болгъан заманда
уруууча, тузлу жел урады...

Балканда булгъарлы Божидар
заманны Айында ахсынады:
тынгысызды, булутча, къадар, —
Дунайны тауруху башланады...

Олтурама, къарай таулагъа,
тынгысыз дуньягъа тынгылайма:
адамла къозгъагъан дауургъа
мен къошулмасам да — ангылайма.

Кёзюмю жилямукъ толтуруп,
бу жалгъан дуньягъа ахтынама;
заманны Марсында олтуруп,
заманны Жерине къулланама.

БУСАКЪЛА

Душпурда сюелген бусакъла
букъдурадыла уу ачыуну...

О, кёкге узалгъан бутакъла,
сиз — айгъа айтылгъан тырманла!
Сыйытым — кечени узуну,
жарсыуум — эрттенлик туманла.

Энди ким чакъырлыкъды сизге?
Чакъырса да, кериди жолум!..
Маймулла кычыргъан тюшлеге
ушапшыды мени солууум...

...Ол къара кёзледе тауланы
къарлары кёрюннген заманда,
сынагъан эдим уу уппаны
бусакъла тюбюнде кырдыкда.

Къан тёкгенме, жүрек къанымы,
бусакъла тюбюнде кырдыкга,
къолларынг сызгъанда жанымы
ташланы жиятхан жарыктыгъа.

ЖУЛДУЗ ЖУЛДУЗДАН ДА СОРАДЫ

1

Къоркъса, айыу да кычырады,
къоркъуу жорукъду, жан барда.
Жангыз да деу кая турады,
къоркъуу зат билмей дуньяда.

Бичакъ да, къол да мен сынайма,
бир зат къоркъутмайды мында.
Сюймекликге къоркъун, сарнайма
жангыз да, жаным, дуньяда.

2

Къадар алайды, мен билеме:
сюймеклигинг жокъда, жүрек
толу чакъмаз... Майна! Кёреме —
алайды кзуругъан терек.

Бутагъында алма бишеди.
Жангыз алма — кызыл, уллу.
Адам а кёрмейин кетеди,
андан кери эте жолун.

3

Къыйынды санга да. Узатчы къолну!
Къыйынды, адам абынса!

Жулдуз жулдуздан да сорады жолну,
Аршны кенгинде ажашса.

Узат кьолунгу! Къыйналма! Кёкде
кеси ажашхан жулдузлай,
кюндюз да, кече да жюрюйме жерде,
сени атынгы мурулдай.

4

Ёлгенлени кёреме тюшюмде.
Турама элгениш... Къарангыда
турадыла мудах тереземде
кёрюнюде. Сууукъ миялада.

Кетерме мен да бир кюн бир жерден,
алай а мен узун тюшлерингде
сени отоуунга энип кёкден,
жашарма къыйналгъан жюрегингде.

5

Самолёт тауушха тынгылайма,
жулдузла да жарыйла кёкде:
аланы бийикде ангылайма,
кесими ангылайма жерде...

Бир кюн бир къабырдан тынгыларма,
«Не болады,— деп,— бюгюн жерде?..»
Дуньяны дуньяда ангыларма,
ангыларма сени уа кёрде...

6

Сюйгенме кёп жылны, алай
бир зат тилемедим: сагъын...

Майна! Кёкге чыктыгъанды ай,
хакъсыз төгедн жарыгъын!

Сюеме энтда да. Ёлмез
уллу сезим кёкрегимде:
алай а таш отда кюймез!
Сен — ташса от жүрегимде!

7

Жарты айны жарыгъында
жукълайдыла ташла, юйле.
Кёзлерими къарамында —
гурунхалыкъ кёрюнжуле.

...Тёппеледен урады жел.
Кече кетер да, таг атар.
Сакъла. Ары дери уа эл
къайгъы жукъусунда жатар.

8

Къайгынгмы барды? Деу къайгынгмы,
ой акъ тауум, уллу тауум?
Мени бла сен да жилядынгмы,
жаугъатында сууукъ жауун?!

Мени налахымы кёргенча,
манга, атамча, къарадынг:
мени бла, отумда кюйгенча,
ой акъ тау, сен да сарнадынг!

9

Жулдуз сансызлыкъла... Эскисиз сиз да,
чырайлары жауунлапы, тангны!

Дунья эски эсе, эскибиз биз да.
Да не зат барды дуньяда жангы?..

Арыйбыз кюн сайын. Аман арыйбыз.
Дунья эскилигин эртте танийбыз,
Къууанч да къууандырмайды бизни.
неге танымайбыз кесибизни?!

10

Упла эте эсенг да — эт,
алай а эт сёзсюз:
сёзсюз болалмай эсенг, кет —
жууукъ болгъанды кюз.

Кюзде сизге сууукъма мен,
айтылмай жомакъла.
Сёзсюз болалмай эсенг сен,
жазгъа дери сакъла!

11

Кёреме тюшюмде къуру да:
жолум — ташлы, ташы — къанлы.
Жюрек, азмаз-азмаз ауруй да,
бирде тохтап окъун къалыр.

Алай а ол тохтап къалгъынчын,
мылы кёзлерими ууа,
алгъа барама мен, талгъынчын
жол ташланы къанын жууа.

КЪЫЙЫНДЫ

Светлана Моттаевагъа

Санга, манга да бек къыйынды! —
Къыйын учадыла кёкде
сары лянчын, булут жыйын да:
учуу къыйынды бийикде!

Санга, манга да бек къыйынды! —
Къыйын ёседи къаяда
желле бюкген назик къайын да:
алай ёсгенбиз дуньяда!

Санга, манга да бек къыйынды! —
Къыйын бара боюнсада,
ачыйды деу ёгюз дайым да:
алай ачийбыз жашауда!

Санга, манга да бек къыйынды! —
Къыйын чыгъады Ай тардан:
алай чыгъабыз биз дайым да
къыйын жолгъа босагъадан!

Санга, манга да бек къыйынды! —
Барабыз, унутуп хакъны:
желле бюкген назик къайынча,
ёгюзча не уа бу Айымча
жюрегиндебиз биз халкъны.

Санга, манга да бек кыйынды! —
Алай, адамча, дуньяда
керекбиз жашаргъа дайым да,
кыйын болса да жоллада, —
Адамлыкны тинте фахмулукдан,
кырыусузну кыруй кырыулудан!

ПОЭТ

Къанлы сагъыш ачы жиляйды
сууукъ кече орамлада,
аны уа иеси жырлайды
начасланы тойларында.

Ичеди ол чагъыр, тепсейди,
алай сезеди: тышында
къанлы сагъыш аны излейди,
табалмайын орамлада.

Аны ючюн анда-мында да
кеси кесин кесе, поэт
айтады бек уллу тойда да:
— Мында керек туюлсе, кет!..

Тёзалмай, ол тойдан къачады!
Шо неди сиз этген тырман?
Аны кёзюн боран ачады,
алгъа элтеди боз туман!..

Кетеди ол. Палах, жарсыу да
аны бла тюберле алда.
...Шо недиле къууанч да, сый да,
къанлы сагъыш чакъыргъанда?!

Ингир сайын къарайма таулагъа.
Адам бла ит. Наныкъ бетли батыш.
Жауун кетди. Мылы орамлагъа
къарайды къартлары ёлген ныгъыш.
Къыйынды чот, ушайма ныгъышха:
кетгендиле локъман оноучула.
Сагъышланы къалай атхын отха,
юйню тонай туруп гудучула?..

Алгъын билген эдим жомакъланы,
чууакъ кёкге ушайдыла ала:
эсге да алмай кенг аулакъланы,
турадыла, алгъынча, акъ таула.
Арбазлада къаракъайын, кюмюш
кёмюклери тёге жерге, чагъар...
Мени арбазымда уа — жел бла тюш,
къаппа-къарангыда жаугъанча къар,
м е н и ю й ю м...

КЪАЗМАН

Ёмюрледен бери Къазман
турады деу. Куртла. Бузла.
Аны чёргейди акъ туман,
тёппесинде уа — жулдузла.
Ёмюрледен бери бийик,
къуллукъ эте тейриликге,
булут бёркюн терен кийип,
къарайды ол тегерекге...

Кимге да мен къабыр къазмам,
къуллукъ эте келлик тангнга:
сеничады кёлюм, Къазман,
тырман, махтау да не анга?!

ЖОМАКЪ ДА, ЖЫР ДА ЖОКЪ

Жомакъ да, жыр да жокъ: заманланы
туманлада ёлген желлеринде
ёксюз ауазлары жулдузланы
сизни излейдиле тюшлеримде.

Жомакъ да, жыр да жокъ: тереклени
кёллерини жашил кёллеринде
букъгъан таурухлары ёмюрлени
сизсиз сынсыйдыла тюшлеримде.

Жомакъ да, жыр да жокъ: жукъулада
кеси жангыз улуйду ауазым,
Къуман Айны излей ауушлада,
боранлагъа сыза къанлы ызын.

Жомакъ да, жыр да жокъ, алай жүрек
орус шахарлада, таулу элде,
ачы боранлагъа ачыкъ терек
кибик, жырлайды жарсыулу желде.

Жомакъ да, жыр да жокъ, алай ала
шылаплыкъны терен къарамыны
тенгизинде дайым да чайкъала
турлукъдула... Унутмайма аны!

АРАБЫЗДА

Арабызда — шайтан ётген кьолла,
арабызда — парат ийис этген ызыбызда
къайсы чынгылладан чыгъадыла жолла
бизни арабызда?..

Жомакъланы терек бахчасында
къызгъа берлик гюллерими ийислери да,
ол толмагъан ачыууму къанлы ёпкелери да —
арабызда!

Мутхуз жанадыла сабий суюмекликни
къазах-къыргъыз тауларында
тунчугъуулу ёртенлери эркинликни
экибизни арабызда.

Эшитмейин турама нартланы
батыр хапарларын ахшамлада:
бурунгулу къалаланы
дуркъулары арабызда!..

Алай а недиле ала, къара къуугъун
атын къысса арбазында?..
Мени ахыр къалкъыууму ачыулугъу —
арабызда!

СЮЕМЕ АДАМЫН, ТАШЫН...

Алгъа къарай,
 умутлагъа,
жомакълагъа да ийнабыз!
Аны ючюн узакълагъа,
ышанмасакъ да,
 атланабыз!
Жангыз да мен билин, алда
(аны ючюн жүрек сабырды),
мени сакълай Гюрхожанда,
бир зат турады.
 ол — къабырды.
Кюнден кюннге —
 анга жууукъ,
сюйсенг — атла,
 сюйсенг — атлама.
Аны билеме да —
 сууукъ,
бу сагъышым кибик, болама.
Алай а мен,
 тели башым,
жерни талсызлыгъын
 кёрсем да,
сюеме адамын,
 ташын,
адам атхаи ташдан ёлсем да!

МАЖЮСЮ

Жерни къанлы жолларына
байлау сала,
жыртыкъ — юсю,
байрымланы ташларына
тобукъ бюкгенди
мажюсю!

Жерни
тамсыз байракъларын
сызгъанды!

Олмуду тюшю?
Байрымланы уа ташларын
упна этгенди
мажюсю!..

Байрам болгъан заманлада
(ол мажюсюдю,
бил аны!)
балбанланы сахларында
этеди
къор къурманлыкъны.
Палах кирсе
арбазлагъа,
халкъы ючюн
къылыч билей,
барады ол Байрымлагъа,
Тейри бла Тобаны
излей!

Табыш

Тейри бла Тобаны,
шаман болуп палахлада,
къоруйду душмандан

халкъны

Байрымланы ташларында...

Сыйсыз,

жалгъан жорукъланы
къуллугъуну

жахил къулу,

мен Мажюсюме,

бил аны:

бетим —

ачыкъ,

кёлюм —

уллу!

ТИШИРЫУГЪА

1

Кетгендиле ракетала Кёкге —
бийикледе жаннган жулдузлагъа:
ала уа, жулдузла, кёкден жерге
къарайдыла:

будаЙ сабанлагъа,
чакъгъан тереклеге бла таулагъа,
суугъа, ташха, тенгиз кемелеге,
чууакъ таннга бла тангча къызлагъа,
чалбаш къартха, сыртда эчкилеге...

Бизден сора да, жаным, айтырла:
— Сюеме! — деп, бизнича суйгенле.
Ракетала Жерге къайытырла,
къайытырламы бюгюн ёлгенле?
Къайытырыкъмыды азап къысхан,
бизге айтырча ол кёрген тюшюн?
Ракетагъа минип, кёкде учхан,
эслеймисе жерде аны кюлюн?..

Къайытырла ракетала кёкден,
дайым да къайытханча бу къарла.
Жашагъыз, адамла, жашил жерде,
ашыкъмагъыз, къайытмазлыкъ жанла!..
Ашыкъмайма, тойсам да жанымдан:
кетеди къыш, келеди жаз бизге.
Сыртда отлай тургъан хайыуандан
мамыр сурат керек болмаз жерге.

...Кетгендиле ракетала Кёкге.
Сакъларбыз аланы узакъладан,
жарсыу эте эртте ёлгенлеге,
умутларын юзюп жулдузладан.
Сакъларбыз биз Жулдуз Кемелени:
къайытырла эки минг ёмюрден,
къууандырып узакъ тёлюлени!..
Ары дери уа кетмейик жерден.

2

Кёкге ракетала жюзле бла атылгъандыла,
кетгендиле, кюмюшча, туманнга...
Эринлеринг ушпалагъа жаратылгъандыла,—
алгъыш эте турама мен санга!

Къызыл гюлле бизден сора да чагъарыкъдыла,
акъгъан да этерикдиле ала...
Ракетала, сынып-бузлап, Аршда къаллыкъдыла,
турлукъдула сени ючюн таула!

Заманланы балы манга да жагъылгъан эди,
уллулукъгъа шагъатдыла таула!
Эки кёзюнг жулдузлагъа жаратылгъан эди,
байласынла сени жулдуз аула!

Кёкню жулдуз чыгъы бла бетими жуугъан
эдим,
болгъанма халкъымы ишчи берчи...
Тогъуз кере тогъуз къатын алгъан эдим,
алай а — сен болгъанса биринчим!

Ракетала мингле бла энтда атыллыкъдыла —
жулдузлада, кюмюшча, туманнга.

Халал эринлеринг тюшлеримде к'аллыкъдыла,
алгыш эте турлукъдула манга!..

Кетгенча биз да, ёмюрле да кетерикдиле:
сууур Жерни жылытыучу бу Кюн:
к'арла, бузла тауну, тюзню да кёмерикдиле —
окакъладан кёкге чыкъмаз тютюн.

Ракетала миллионла бла атыллыкъдыла,
башха орун излей жулдузлада:
санга деп жырланиган жырла уа
жырланлыкъдыла,
Жерни Сюймеклиги болуп Аршда!

ЗАМАННЫ СЫН ЖАЗЫУУ

Сен сауса. Сен жашауунгда
уруш отда күйсенг, суугъа батсанг да;
жесир болуп, зинданлада
темир бугъоуланы, зынгырдатсанг да,
сен бу сынны, инсан, эсге тюшюр:
душманынгы да буду юлюшю!..

Сен сауса. Џъурч жорукъларынг
къарыусузну, тулну сарнатсала да;
аскер фахмулугъунг бла солдатынг
битеу Европаны къоркъутсала да,
сен бу сынны, пасыкъ, эсге тюшюр:
ёллюксе сен да, буду юлюшюнг!..

ЭЖЕУЛЕННИ КЪАДАРЫ

Суугъа, ташха да Ай къарай эди,
чагъа эди алма терек:
къызны уа къарамы къара эди,
жашны уа къарамы — терен.

Аппа бауда ёгюз соя эди,
тепсей элле жашла, къызла:
ол той — экисини тою эди,
насыплылы элле ала...

Жылла келедиле, кетедиле, —
къууанч да бар, бушуу да бар,
сабийлери бек терк ёседиле,
алай келди уруш ханар.

Къара кёкден топла тюшедиле
Беш тау Элни тарларына...
Ташла окъун сагъын этедиле
халкъыбызны къадарына...

Башха жерде ачыу кёрген эди
анам, кымылдата бешик...
Атам Варшавада ёлген эди,
душман сюнгю къарнын тешип.

КЪАЙДАДЫЛА КЪАРСЛА

Башланнганыча бошала,
барады не да дуньяда.
Къайдадыла сыйла, къарсла?
Мудах турама арбазда.
Эсге келедиле эртте
ийнаныучу умутларым —
жашаууму эрттенинде
Элля айтхан жомакъларым.
Жомакъ — жомакъды, ийнандым.
Жашау жашауду — ол алай.
Хатам болуп да къыйналдым,
кёпде уа — бош, хатасызлай.
Мудах эди жашаууму
уруш отда кюйген тангы,
мени ёксюз сарнаууму
киши жерге сюрген тапгы.

Мудахды, ол кюнле кибик,
кюн ортасы жашаууму:
болушмайды манга эрлик,
татдырмайды ашаууму.
«Жашау татлыды!» — деп, жерде
мен ёмюрде да ийнанмам,
«жашаууму ингиринде
къууанч тапдым!» — деп да айтмам.

ТЕЙРИ ЭШИК

Манга сѣзюн берди Тейри,
тейри эшик керилгенде:
заман келгинчиннге дери
аны сакъларма жүрекде.

Заман жетип, жулдузларым
ючкюлселе, аумаз эсим:
поэтлени чырчалары —
мен айтханны Кешенеси!

Къалай насынды! Заманла
къурусала да, сѣз а — сѣз!
Басдыргъыз, басдыргъанла!
Сен — Сѣз Устаса, къоркъмай, тѣз!

Къалай ариуду! Туманла
къызылдыла чыгыш нюрде...
Уллу Сѣзню басдыргъанла,
басдыргъыз мени кѣкде!

КЕПДЮЛЕ БОШ КЪАДАРЛА

Сюймейме энди сени да,
тамбла кетерме кери:
 ол къадарыды кимни да,
 ол къадарыды жерни.
 Кёк жауунла жауарла да,
 кёк этерле кырдыкны;
 кёк кырдыкла жырларла да,
кёк этерле дуньяны.
Боз булутну да сюрюрге,
 жел болуп, кёк тюшюмден.
 Тамбланы тамбла билirme,
 тамбла кетерме юйден.
 Бюгюн а бош къыйналама,
 барды башха сюймеклик:
мен кудретге ийнанама,
олду — чынтты эсенлик.
Ким билсин, тамбла сюерме
мен да, сенича, чынтты;
 тамбла, жулдузча, кюерме, —
 жокъду не чам, не гынтты.
 Ким билсин, тамбла мени да
 тюш алада къоярла:
 ол къадарыды кимни да, —
кёндюле бош къадарла.

АНАМЫ АТАСЫ ЧОТАЙГЪА

Ёмюрледе къартаймайын тургъан
юзмезледе
къартаймайын къалгъанды ауананг
кёзлеримде.
Юзмез къарам бла къарасам тегерекге,
тегерекде жангыз къумну кёреме мен.

Къалгъанды ауананг
кёкден умутларын юзген юзмезледе,
жулдузлагъа къаргъыш этген юзмезледе,
эрттен туманланы жутхан юзмезледе,
заман кибик — жалгъан юзмезледе
къартаймайын къалгъанды ауананг.

Аппаларынг жашнатыучу Узакъ Аулакъ,—
аны шахарлары да, эллери да
оюлдула,
къырларында гокка ханслы кырдыклары да
жандыла,
агъачлары тауларында,
череклери тарларында
къурудула:
сен айтыучу таурухла жашнай тургъан
Узакъ Аулакъ къум болду.

Анда — исси Къумда — Эсгериуню кериуаны
толлукъ умутланы жюгюн элтеди
келлик тёлюлени къууанч тюшлерине.

КЪАРА БЛА АКЪ

Къара гимхот — тытыр къабыргъада,
къара жорла — къарлы къабырлада...

Къара бла акъ,
къара бла акъ...

Къара болады кюз аулакъ.

Келеди ктыш:
болады акъ
кюзде къаралыучу аулакъ.

Къара бла акъ,
къара бла акъ.
Акъ булутла къургъакъ.

Жерде, кёкню аласында
къара бла акъ:
мен аланы арасында
бирде —

КЪАРА АУЛАКЪ,

бирде уа —

АКЪ АУЛАКЪ...

Кечелерим — Къара Патчах,
мангылайында —

кюмюш Жулдуз!

Керек туююлдю харакет (ахча!),
керекдиле

боран бла буз!

Ары барсам —
къара бла акъ,
бери къачсам —
къара бла акъ.

КЕЧЕЛЕНИ КЪАРА ЖАМЧЫЛАРЫ,
ЖАМЧЫЛАНЫ УА АҚЪ
ТАМЧЫЛАРЫ.

Эсгериуле — къара артмакъ.

Қъара бла акъ. ҚЪАРА БЛА АҚЪ.

БИР КҮН БИР

Къырланы кёзлери — кечегеи шахарла.

Бир кюн бир дуньяда абынырма аман.
Заманны эсиргеи атлары басарла. —
Биринчимеи мен? Жокъду, жокъду тырман!

Тауланы ауазы — тарланы желлери.

Бир кюн бир сангырау да боллукъма, пйнан.
Жанымы таларла заманны итлери. —
Биринчимеи мен? Жокъду, жокъду тырман!

Эллени къоллары — жырлагъан бусакъла.

Бусакъла тыймазла. Эспир эспрлик.
Къаяла къалырла, жапнарла аулакъла.
Биринчимеи мен дуньядаи кетерик?!

Дуньяда Адамгъа пйнананган Адамгъа
жырланады бийик найрагъы ёнюмю...

Бир кюн бир кечеден эрикгеи дуньягъа
сагъышны Къанкъазы келтирир Кюнюмю!

УЛЛУ КЪЫРНЫ ЭСТЕРЕМЕ

Ибрагим Гадиевге

Кече жанадыла тюшде
Уллу Къырны жулдузлары...

Ийнанмайма...

Жюрегимде
эримей заманны къары,
къачалмайма таулуладан,
сыйыт этсем да кюн сайын.
Алай къачалмайды Къайын
къаты тутхап къаясындан:
болса да умуту кёкде,
жердедиле тамырлары...

Неге жанадыла тюшде
Уллу Къырны жулдузлары?..

(...Къарайма мен миллетинге
мудах:

сен бошса, мен а — тюрк.
«Сен тарыхсызса!» — дегениге
айтама:

— Ол да ётюрюк!
Кет, кет!

Зыкъыды жюрегинг,
болду сылыт азгъан жанынг...)

Къыста аны,
 кыйын тенгим,
Римге кайнайды эр каным!..
О, гладиатор тюшлерим!
Заман жетсе, ёлюрге мен,
Алай а — кёк тереклерим,
мен тирменчи болган тирмен,
жомагьымы кертилиги,
таурухуму сынсылары,
Уллу Кырны жулдузлары,—
бир зат да,
 мен билпн,
 ёлмез,
дуньяча, къарт халкъым жашай..

Сейирсинеди ойдемез,
ётмек бла сохтаны ашай.
Жатады ол, газет окъуп,
жан жаулукълача —
Къоллары...

Жанадыла кюндюз окъун
Уллу Къырны жулдузлары!

Сакълайыкъ,
кюн чыгъар деп, жалгъан дуньягъа,
битикле жазылгъанча къая ташлагъа,
бюгюнню жашауну жазайыкъ!
К ю н ч ы к ъ м а з а л а г ъ а .
Ма бизге уа чыгъар!
Сен — барымса,
Малкъар!
Дуньягъа да бир тынгылайыкъ,
бурунгу кюнлени да бирге жазайыкъ!

АУАЗЫМ

Ёлген тенгим Аккизов Хусейге

Жукълагъанды да жел агъачда,
къалкъыгъанча озгъан заманла,
жайыладыла тар къоллада
тауладан сюркелген туманла...

О, мени тунукълу ауазым,
айланаса, бёрюча, жерде:
былхымсыз тюшлеримча, азып,
жууунаса Чирик кёлледе,
къужмугъа басдыра жырларын
бу кысыр къаялы тарланы,
эсгерирча жүрек сырларын
сагъышлы къарагъан тауланы...

Чырагъы ёчюлген жолдашым,
туманнга ташайгъанды ызынг.
Сыйытны тунукълу тауушун
эшитдирмейди къор ауазым.
Дуньяны биз къалай суююучек:
адамын, гюллерин, чыдамын!
Къуругъан жер суюмез эди бек
ма алай жауунну макъамын...
Жолдашым, чакъырады сени
жангызлыкъ кюйюуде ауазым!
Эшитемисе бюгюн мени?
Кёрюнемиди, къанча, ызым?

Бу Жерни айбатлыгъын, уллулугъун кёре да,
минг жылыны анга алгъыш эте турду адам;
бу Жерни тапсызлыгъын, къутсузлугъун кёре
да,
минг жылыны анга къаргъыш эте турду адам.

Минг жылны мингле бла адамла этген алгъыш да,
жер жаратылып, жерде адам этген къаргъыш да

жюрегимдедиле мени,
аны ючюн суюме мен Жерни!..

Философла кибик жашайбыз,
алай андан да жокъ зауукъ:
бирде, ичип, чексиз жаншайбыз,
бирде болабыз тынгылауукъ.

Ичген да, ичмеген да барды,—
алай санга, манга да жер,
сокъур эсек, къабырча, тарды:
желчик окъун алып кетер.

Мен жашауда сокъур болсам да,
кёралмасам да мен кёпню,
атым унутулуп къалса да,
къабыр сыным кёрюр кёкню.

Манга олчукъ окъун боллукъду:
батып оба кырдыклагъа,
мени Сыным къарап турлукъду
Бахсан тарда къаялагъа!

Кийим кийип, кийик бийиклеге
чыктыгъанма бюгюн мен кийиклеге.
Кийик бийикледе жүреклеге
бальзам шошлукъ келеди бийикде:
ючкюлмезлик ёртен — кёкрегимде.

Алай а бюгюн мен Шакъашилни
габу ташлы, сыйдам тёппесинде
шошайтмадым, алгъынча, жүрекни.

Сен алдама, билсенг да: бирде,
тап тюшсе, ол сени алдарыкъды.
Алдагъан да кыйын кюнюнде
булутлу тюшюнде кызарлыкды...
Уялгъанма... Алайды заман.
Къоюлгъан да, кыйгъан да этгенме:
жашауда экисин да билгенме,—
ол да, ол да аманды, ийнан!..

Алдагъан эселе шуёхла,
сен алдама кыйын сагъатда да:
аллахдан сора да, сорлукъла
болурла адамла арада да...
Не этгин? Бу сыйлы ахшамда
мен кесим кесиме къадалама:
тенгими алдагъанча болама,
тенгиме алдатхан заманда.

КЪАЙСЫННЫ ЁЛГЕНИНЕ

Аман хапар ингирликде келеди.

П а р т с ё з.

Аман хапар ингирликде келеди.
Угъай, угъай! Ингирликде угъай!

Батхан Кюнню алтын нюрю ёледи
къара булутлада...

Чыгъады ай.

Ариу тюшлеринги хыны бёледи
ингирдеги къуугъун жукъулада,
жомакъланы Уллу Кюнню ёледи
къалай мудах батханды бюгюн ай!..

Баям, сени ёлгенинги кёргенди —
къаллай мудах батханды бюгюн ай!..

Угъай, угъай! Ингирликде угъай!
Аман хапар эрттенликде келгенди!

МА СЕН ДА КЕТ

1

Ма сен да кет, кетгенлерича
сен да бек суйгенлерим.
Сахараны ёзенлерича,
къургъакъдыла эринлерим.

Къыбла жерни тауларында да,
шимал жерни тангларында да
къаргъыш, алгъыш да жокъ санга,—
атынг да къалмасын манга!

2

Угъай, угъай! Хатанг а жокъду.
Сёзюм болмаз омакъладан:
жаным, Уллу Тенгизча, токъду
башха тюрлю жомакъладан.

Кюзню сары тереклери да,
сени мудах кирпиклерингча,
мылыдыла жауунлада,
ма бу Москва орамлада.

3

Биреуча, мен да айланама,
бирде — мен ач, бирде уа — токъ;

алай а бюгюн ийнанама:
ачыу жокъда жашау да жокъ.

Жырла, Али, жырлагъанынгча,
жаша, Али, жашагъанынгча,—
этер ишни да, къоркъмай, эт:
«Ма сен да кет! Ма сен да кет!..»

ЮЧ МУДАХ НАЗМУ

1

«Ариулугъунг ючюн суюме мен!» — дедим,
алай сенден да бек ариуланы кёрдюм.

«Халаллыгъынг ючюн суюме!» — деп, турдум,
аны жерде барын-жогъун да къурутдунг.

«Сени акъылынгы суюдюм!» — десем да мен,
битеу адамладанмы акъыллыса сен?!.

«Кёзлеринги суюдюм!» — деп, къарадым санга,
алай а терк сууудула ала манга...

2

Айтама мен,
ариулукъну кёрс:
— Жазда чакъгъан кырдыкса сен.
Мууал боллукъса. Аллайды төре...

Айтама мен,
халаллыкъны кёре:
— Къанатсызлы чыпчыкъса сен.
Азап табарса. Аллайды төре...

Айтама мен,
акъыллыны кёре:
— Факъырачыдан харипсе сен.
Жашарса, итча, туманнга юре...

Манга жазгъан назмуланы: — Санга жазгъанма! — дерсе эринге, аны ушатдыралмай бир затын манга.

Анга төзерми аны жаны?..

Санга жазгъан назмуланы: — Санга жазгъанма! — дерме башхагъа, аны ушатдыралмай бир затын санга.

Анга төзерми башханы жаны?..

ЖАЛГЪАН СЮЙМЕКЛИКНИ БАЛЛАДАСЫ

Тейрини тенгизи къаралады кече.
О, ачы сарымсах ийиси жараны!
Сюймеклик агъачда абынады, келе,—
жулдузла этдиле ол ичген чагъырны.

Жулдузла букъдула булгъанган тенгизде.
Тейрини тенгизи къаралады кече!
Къаялы дуньяла сарнагъан жүрекде
жыттырайдыла, ай жарыкъда кечине.

Сюймеклик. Къап-къарангы кечеле.
Тёгюледи айны жарыгъы жүрекде...
Ауанам да, сени ызынгдан сюркеле,
абынады нарат агъачны ичинде.

Сёзлени чахасла, фикирни уа унут.
Сарнарыкъма, жулдуз букъуну эсгере.
Сюймеклик айланган жолланы узуну
жомакъдан да узунду. Жашайма, кёре.

Энди, энди жангыз бир тилек! О, дунья!
Мор чарсдан къарагъан кёзлени унутдур!
Эсими къабыры, жүрекден узая,
бу исси сезимни ташада буюкъдур!

Иссилик сакълагъанча салкъын аязны,
мен сакълайма кюзде жауунну жауарын:

ол кюн, ол кюн шашхан жүрегим аязыр,
эсгерип Тейрини хорланган жауларын.

О, ачы сарымсах ийиси жараны!..
Бюгюн, тамбла ёлюрме, алай дуньяда
унутмам мен санга жазарыкъ жырланы,
о, Жалгъан Жулдузум!
Бош жарыйса алда!..

АУАНАЛА

Унут да, кеч! Сууукълугъунг
уюр да, кѣм-кѣк буз болур...
Тели башны уллулугъу
башха тобукълада солур.

Тюшлерингде — ауанала,
ала — санга алданганла;
ауазында — къышла, къышла;
ышарыуунг а — туманла.

Кеси ауанамы да мен
гуппур этдим кѣзлерингде.
Мен — Дон Кихот, сен — Жел Тирмен.
Угъай! Насып орунмайды жерде!

СЕЙИРСИНЕМЕ!

Кесим сүйюп алгъанма жомакъны,
намаз этеме нюр къанатына да!
Жашайма мен, сындырмай, бутакъны,
сейирсине аны чакъгъанына да!

Сейирсинеме жай жулдузлагъа,
жулдузланы кёре тургъаныма да!
Сейирсинеме мен ахшылагъа,
аманлагъа чыдай тургъаныма да!

Ёкюллюкню, бу кёкча, кёгюнде
кёкюгюне сейирсине турама!
Халал жомагъымы тенгизинде
желпегими жашил желге урама!

Жашайма, хайыуан, патчах кибик,
бирде ачлай окъун чыкъсам тангига да!
Аякъ юде ёлюрча эркинлик,
билеме, барды дуньяда манга да!

МОСКВА ДЕФТЕР

*Тойгъан жерден туугъан жер
татлыды.*

Н а р т с ѐ з.

1

Къарайма

шош тегерекге,
кёкде — шимал булутлары.
Къалай керекди жүрекке
наратланы дауурлары!
Мында жауадыла къарла,
къарлы —

Рассей кечелери.

Тюшюм а — жел ургъан тарла,
тюшюм а — тау тёншелери!
Къалайса,

ай жарыгъында
рахат жатхан Гюрхожаным?
Бир жан да жокъду жанымда,
кесим жангызма мен дайым.
Башха жерде, киши жерде
кимге да жокъду бир дауум:
жырлайды бюгюн жүрекке
къаяланы зангырдауу...
Шууулдарла, тюз тау суула
шууулдагъанча, тюшлерим!
Турадыла менде таула,
кёкге чанчып тёншелериш!

Юйде турсам да,
эшикге
чыкъсам да —
жокъду мадарым:
къалай керекди жүрекке
наратланы дауурлары!

2

Кимгеди айны орагты?
Кимгеди фикир бусагтым?..
Кетген да, келген да кёргенди
кюнню алдаусуз жарыгтын.

Мени уа Кече бөлегенди!

Къайда намысым бла бетим? —
Къайдаса, гитче миллетим?..
Жашил жыйрыкъгъа кийингенди
таула туюнде къудретим!

Мени уа Кече бөлөгөндү!

3

Жюригеми ауруу талайды,
амал табалмайма анга:
гюяхлапымы ол санайды?
Тырман этемиди манга?
Къууанчлада, ичги болушмай,
мудах къарайма теиглеге:
ишпр хауа иги солутмай,
барама кёк тереклеге.

Бу жаз ахшам къалай ариуду,
ахшам жулдуз жана кёкде!
Жюрек а — окъ тийген айыуду, —
сынсыйды ол кёкрегимде.
Жара салгъан — сени сёзюнгдю,
къалай иги марап, атдынг!
Сени сёзюнг мудах тюшюмдю,
къара тюшюмдю сыфатынг.

4

Атанг — таулу, ананг — къабартылы,
Жашынг а франк боллукъду, мазаллы!
кесинг а — оруслу. Сейирди иш!
Ийнанмасанг — салабыз сапариш!

5

Бушуу болса жүрегимде,
кесим жангыз къалып юйде,
сагъыш этеме мен:
«Киши да билмесин аны...»
Манга жетген палахланы
кесим элтеме мен,
билеме да адамланы
оюмларын бла халларын:
букъдурмасанг жарсыуланы,
къууанырла «шуёхларынг».

Къууанч болса жүрегимде,
жамауатны тийресинде
оюм этеме мен:
«Бир жан да билмесин аны...»
кесим элтеме мен,

Манга жетген кѳууанчланы
билеме да адамланы
жашырылгѳан сагѳышларын:
Букѳдурмасанг кѳууанчланы,
зарланырла «шуѳхларынг».

6

Сен бир да болма кѳлкѳалды сенден
таматагѳа.
Жашау кѳыйынды. Кѳарт да
абынады.
Билебиз: кюн да, батыла туруп
кѳаялагѳа,
чыгѳа келген айгѳа да зарланады.

7

Жангыз наратча кѳаяда,
жылыу алалмайын кюнден,
жашайма мен да дунѳяда,—
алай а не хайыр менден?

Шо ол наратча, керексиз
тартылгѳанлай жулдузлагѳа,
тенгле арасында тенгсиз
кѳалдым, ышанмай дунѳягѳа.

Кѳарап кѳргюнчюн озарла
манга кѳадар берген жылла:
жаннган жулдузча, батарла
дунѳя тенгизине ала.

Нарат кѳурур. Сындырырла
желле аны бутакѳларын:

адамланы жылытырла
андан чыктыгъан отунлары.

Кетерме мен да дуньядан,
алай менден сора жерге
урлукъ тюшерми жашауда
бизден сора келликлеге?

Ийнан, менден сора келлик,
жолгъа кыйын кюнде чыккыдым:
«Эталгъанымча, игилик
этерме!» — деп, алгъа бардым.

8

Отуз жылгъа жашыракъ эди
дуньяны чырагъы,
отуз жылгъа жашыракъ эди
сакъ айны орагъы,
отуз жылгъа жашыракъ эди
Бахсанны тауушу,
отуз жылгъа жашыракъ эди
акъ тауну ауушу
мен туугъан заманда.

Жолларым — туманда.

9

Къара булут жапханды жулдузну, —
жауун жауар кече арасында...
Туман басханды мен барлыкъ жолну
сагъышланы кӛчгюн кыйрларында.

Сагъышланы кёчгюн къырларында
жашайды атамы осуяты,
тюшлерими сыйлы жырларында
турады атамы сыйлы аты.

Турады атамы сыйлы аты
тиширыуну мудах жүрегинде.
Анамды ол. Аны жолу жарты
болгъанды жашауну ёрлеринде.

Болгъанды жашауну ёрлеринде
хорлам кюнюм. Тюшеди эсеме.
Хорламларым болгъан кюнлеримде:
«Атам махтар эд!» — дейме кесеме.

«Атам махтар эд!» — дейме кесеме,
жюрегими кёкте кёллендирип.
Уллу жолум тюшеди эсеме,
жерни уллулугъун эслетдирип.

ЧАРИШ

Ибрагим Бабаева

Жамауатда ёчен. Чариш, чариш!
Букъу этип, барадыла атла...
Биз Акъ Атха салабыз сапариш,
Къара Атха саладыла ала.

Алгъа чыгъадыла эки атлы,
бири — къара, бири уа — акъ атда.
Къайсы хорлар? Къайсыды мазаллы?
Жыйын — артда, ала — аргъы сыртда!

Эй, жамауат, сангамыды чариш?!
Итге саналмайды сени аптынг:
биз Акъ Атха салгъанбыз сапариш,
артда къалды сени Къара Атынг!

Майна, майна! Чабады Акъ Атым!
«Арслан жүрекди!» — де жүрегине.
...Алай баскъакъ, гыйы тапха къатып,
марайды Акъ Атны кёкрегине.

Къауал таууш чыкъды къаяладан,
ат абынды, атлы да жыгъылды...
Къара атлы озады, сыртладан
аууп, аты жолун къысха алды.

Жамауатда къууанч! Чариш, чариш.
алда — Къара Атлы... Мени сартым,

биз Акъ Атха салгъанбыз сапариш...
Къара къанда жатады Акъ Атым.

Жетсе да жюз жылым бла жюз айым,
дертим турлукъду, бюгюнча, менде...
Ол Акъ Атны къалгъанды Акъ Тайы;
заман келир — хорларбыз чаришде!

— Мени итим,
мени юйюм,
мени элим!..

— Кимнидиле кёкде учхан булутла?..

— Мени элим,
мени жерим,
мени Журтум!..

— Кимнидиле кёкде жаниган жулдузла?..

— Мени Журтум,
мени кёгюм,
мени булутларым,
мени жулдузларым!..

Къурумча, къара кечеде,
къара жауун жауа,
булутла, кюкюреген кёкню
эки жарып, элия чакъгъан заманда
суу жагъада,
состар ташха олтуруп,
жиляй тургъанынгы
кёрген эдим мен...

Энди мени эсимде —
къап-къарангы кечеле,
къара жауунла,
булут кюкюреу,
кёкню экиге жаргъан элия чагъыуу,
баргъан сууну жагъасы,
состар таш:
Жангызлыкъны къыз сарнауу —
энди мени эсимде.

Х

Нарат от жанады. Желле ургъанда,
бютюн да уллуду, иссиди ол от:
аныча жанады уллу суймеклик,
жанады, ючкюлмей, адам жүрекде.

Гитче суймеклик а?.. Ол терк ючкюлюп
къалады. Билгенме аны да шартын.
Алай ючкюледи чыракъ жилтинчик,
эшик къагъылгъан заманда хауадан.

СЮЙМЕКЛИКНИ ТЕРЕГИ

Эрттен нюрде тау къызарады,
букъгъанды къая сыртха ай...
Терек а, чагъыц, агъарады,
нени эсе да шыбырдай.

Кюнню тюбюнде шууулдайды,
алтын толкъунлача, будай...
Терек а сабыр къымылдайды,
нени эсе да шыбырдай.

Дунья ахшамда къаралады,
жауун да жауады, сарнай...
Терек а, битип, чайкъалады,
нени эсе да шыбырдай.

Аулакъ кечеде агъарады,
юшюйдю жулдуз, къалтырай...
Терек а, юшюмей, турады,
нени эсе да шыбырдай.

Чайыр жолланы бла
тунчукъгъан жулдузланы
сизге къояма,
къояма
шахарланы гумулжук тѣбелерин.

Манга уа къоюгъуз кюз череклени.

Баргъан суулача, тѣгюледиле
къалыубаладан бери адам жилимукъла.

Сюймекликни бла дертликни
сизге къояма:
бирде — уппа эте,
бирде уа къан тѣге,
жашайсыз сиз.

Манга уа къоюгъуз кюз туманланы.

Къалыубаладан бери чачылмайын турадыла
адам къайгъыланы туманлары.

Тереклени берген эдим сизге.
Чагъыуларын юзюп,
шкок къалакъ этдигиз;
бутакъларын кесип,
къабукъларын сыдырып,
асмакъла къурадыгъыз аладан...

Манга уа къоюгъуз кюз жауунланы.

Бушууланы бир такъыйкъа тохтамагъан
жауунларын
тохтамайын сезеди жүрегим.

Ќъахмелени кёзлеринде да
кёргенбиз биз жылылыкъны;
къолларында, сёзлеринде да
сезгенбиз биз халаллыкъны.

«Шыйыхбыз биз!» — дегенлеге да
пуёх, къонакъ бола келдик:
саугъа угъай, ёлгенлеге да
жарсымагъанларын кёрдюк.

Раубазыла... Байрым ташла...
Кимге да жетмей хатасы,
алгъын болгъандыла таула
тейрилени босагъасы.

Ма бюгюп а, укуланы
къара уялары болуп,
турадыла байрымланы
дуркъулары, хансдан толуп...

Тейри динсиз байрымлада
тейрисизлей къалгъан таулу,
кесимме бюгюн былайда:
мудахма — жарсыуум уллу.

Кёпню кёрюп, кёпге ачыулансам да,
ийнанмай болмайды жерге кёлүм:
жашау «шайтан сурат» бла алдаса да,
эрикмейди табийгъатдан кёзүм.
Къыйынды жол: муратыма жетсем да,
анга къууанч этерча кюч къалмаз;
алай а ийпанама — мен ёлсем да,
кюйсюз ёлюм ишлерими оймаз...

Кюнүм кюнден къыйын бола барады,
эс бурмайын жашлыкъ жомакълагъа:
башха тюрлю бу жел да сызгырады
умутлары кюйген адамлагъа.
Сызгыр!.. Терсезме урун къарны да,
къалкъыууму къыста жүрегимден!
Эсге алдырмайын жокъну, барны да,
къыста мени жылы тёшегимден!

СУРАТЧЫ ХАЙЫУАНЛА

тамсил

Эшек, ёгюз, эчки бла ат
бир талада тюбешдиле:
 кёк кырдыкны ашай,
 аны-муну жаншай,
 «бирге сурат
этербиз» — деп, келишдиле.

Кистни атны къуйругъундан
 ишледиле ала,
тюрлю-тюрлю бояуладан
 къаладыла къала.
Гетен да тапдыла:
 Ала,
эки талны арасында,
 къытайлылача, басына,
аны чюйле бла такъдыла.

«Кимни суратлайыкъ?» — деген соруу келди,
ызы бла иш терен болуп кетди.

 «Ма былайда төшек,—
 деп, башлады Эшек,—
дагъыда къуш жастыкъ болсун,
анга ауанасын атсын терек:
ол төшекде солуп турсун
тийребизге къуллукъ этген Эшек!..»

«Э! — деп, Ёгюз тыйды аны,—
Танийбыз биз да ол хайыуанны.

Ишлейди эрттеден,—
кёреди кёзюгюз,—
кыйын агъач иште бизни элден
жютюмюйюз Ёгюз...»

«Угъай! — деди Эчки анда,—
битеу район окъун биледи Текени!
Аны ишлербиз суратда:
къалай узунду кекели!
Аны уллуду амалы —
жерге жетеди сакъалы!..»

«Къалай? — деп, кишигенди Ат,
сукъгъан кибики башын отха,—
ма бу сурат
жангыз да тийишли экен Атха!
Жылкыыланы ара жайлыгында
ол айгъырлыкъ иште ишлейди:
суйсе — къолда,
суйсе — тарда,
кеси суйгенча бир, кишнейди!..»
Алай бла кём-кёк талада
уллу даулаш болду,
ахырында уа — алайда —
сурат унутулду...

Бу тамсилни магъанасын
ангылагъан — ангыласын,
ызы бла: «Сау болгъун!» — десин, келип

манга,

«Жаша ма сен да!» — дерме мен анга.

ЖАЗЫКЪСЫНЫУ

Жазыкъсынмайма мен ёлгеннге, —
къайгъысыздыла сууугъанла...
Чулгъанлыкъдыла акъ кебиннге
бюгюн сау-саламат тургъанла.

Туумазгъа да жаным къыйналмаз:
ол насып да, палах да кёрмез;
хунерли, хунерсиз да болмаз;
аурумаз, къыйналып да ёлмез...

Къыйналама, бийик жулдузла,
жашауу — такъыйкъады жаннга:
бюгюн, тамбла ёллюк адамла,
жазыкъсыныгъыз сиз да манга!

БАШХА ТАУРУХ

Шаптал терекле чагъа эдиле...

Чагъамыдыла ала?

Кёкден жулдузла агъа эдиле...

Агъамыдыла? Къара!

Къара стауатны агъач жанында
отламайдыла малла. —

Озгъан жомакъны къумлу талында
ойнайдыла шайтанла...

Жарлы юйюмде жүрек къайгъыдан
жукълаялмайма мен кече,
шайтан къууанчны къанлы тоюнда
тепсей къалгъанча кечге.

ТАУДА

Бийик таудан къарайма таулагъа:
къая жухла, къолла, тѣшле, ёрле...
Къоштан тауну башы булутлагъа
кирип, тѣгерекде да тѣппеле
жарыйдыла кюнню нюрлеринде —
тейрилени кинолары кибик.
Бу тау сурат, тургъанча кѣзюмде,
турады кѣлюмде да...

Эркинлик
кѣрюннгенлей турады ма алай
ѣмюрледен бери адамлагъа,
жюрекледѣ, бу кюнча, жаннганлай,
сезим бла кюч бере умутлагъа...
Тауну башы батханча туманда
болама мен, батып сагъышыма,
бийик таудан къарап тургъанымда
рахат тургъан акъбаш тауларыма.
Сунама кесими, таулача, бек,
эрлик киреди да кѣкрегиме:
рахат урады кюч алгъан жюрек,
эсеп тапханча хар тилегиме.
Фикирлерим да, акъ булутча, шош
жюзедиле, хорлатмай заманнга:
манга кѣрюнмейди бир зат да бош —
хар зат да керекличады манга!
Башха оюм алады жюрекини:
жулдуз умутланы кемесине
минип, уппа эте тѣппелени

къарын, кетеме Арш теренине.
Кетеме...

Алайлай эсге тюшер
тарда тютюн этген мудах элим.
Жюрек жулдуз умутларын юзер,
чанчыр, арыгъанын эслен, белим.
Мен, эсгерирме да ынналаны
тууушлада урчукъ бургъанларын,
кёрюirme кёз къакъгъынчын
таулары
ёмюрледен келген бушууларын...

Алай кючлюдю да озгъан палах,
жулдузлада да ол унутулмаз! —
Бирде жарыкъ жырлай,
бирде мудах
бола турама мен — ансыз болмаз.
Бушуу — кыысыр къаяды. Мен аны
аркъасына миннгенме кёп кере,
алай унутмадым жулдузланы,
табийгъатха кыучагъымы кере.
Ма олду дуньяда
къарыу берген,
сындыртмагъан сыйсыз азаплада!..

Къалай игиди таулары сюйген,
бюгюлмейинн къара палахлада!

КЪЫШ. ТЕРЕК. АЙ

Булутладан булутлагъа кёче,
сууукъ кёкден къарайды бюгюн ай.
Къарлыды,

адамсызды
къыш кече.

Жангыз бусакъ турады,
къалтырай.

Ма ол,
жылыу аллыкъча,
чыракъгъа

къарайды,
бутагъын анга соза.

Жетеди ит таууш былайлагъа,
жётел этгенча,
шошлукъну буза...

Жангыз бусакъ,
кече сапга къарай,

Жангызлыгъым келеди эсима:
суюгеними бетича,
бюгюн ай

хыны къарайды
шош тереземе...

ФЕДЕРИКО ГАРСИА ЛОРКАДАН

1. Жанымы ауанасы

Жанымы ауанасы
назмуланы кюн батышында чабады
сёз туманланы,
къагъыт бетлени ичи бла.

Жанымы ауанасы!

Мен, къойчу кибик, кыйырдама,
жокъду анда ачлыкъ,
анда, ёхтемликни жуууртуча,
уюп, тохтайдыла жиямукъларым.

Жанымы ауанасы!

Бошалды ачыууму юзмелти,
алай а къалгъанды, къалгъанды
эринлени кюн ортасын излеген акъылым,
къалгъанды
къарамланы кюн ортасын излеген акъылым.

Мылы болгъан жулдузланы
булгъана тургъан чарсында
ажашады, сансыз бола,
толмазлыкъ умут.

Жанымы ауанасы!

Мени жашау къарамым
айтылса сейирлик кёрюмдюде,
мен кёреме

къалай бла «сүймеклик» деген сёз
кюл болуп кългъанын.

Мени жүрегими булбулу!
Тохтамагъанды
сени жырынг.

2. Къама

Къама
жютю аузу бла
киреди жүрекге,
кюнде кюйген аулакъгъа
киргенча темир готон.

Угъай,
кирме мени жүрегиме,
угъай!

Къама,
кюнню тыягъыча, жандырыр
жанымы теренинде букъгъан
узакъ толкъун,
жүрекге кирсе.

Угъай,
кирме мени жүрегиме,
угъай!

3. Шошлукъ

Тынгыла, жолдашым, тынгыла.
Ол толупду толкъунланы дауурларындан,
ол толупду тауланы зангырдауларындан.

Шошлукъ,
а х ы р з а м а н ш о ш л у к ъ
и й г е н д и б е т и н
Ж е р г е.

4. *Жюз исси суйген жаш бла жюз
исси суйген къыз*

ёмюрлюк жукъугъа батылдыла
къургъакъ жерни теренинде.

Къызыл къум бла жабылгъандыла
Андалусияны жоллары.
Кордованы букъдургъандыла
жашил оливлени бутакълары.

Мында жорлары болгъан сынланы
салырла адамла алагъа,
унутулмазча аланы атлары.

Жюз исси суйген жаш бла жюз исси суйген
къыз

жукълайдыла ёмюрлюк жукъуда.

5. *Жан алыуну тарыгъыуу*

Къ а р а к ё к д е
с а р ы ж и л я н л а.

Мен келгенме бу дуньягъа кёзлерим бла,
кёзсюз болуп кетеме.

О, бийик мудахлыкъны Иеси!

Ма —

юйню тюбюнде

жау чыракъчыкъ бла акъ жабыу.

Жашнагъан къучагъы азлагъа ачхан жерге
келирге ашыкъгъан эдим мен.

Келген эдим, о, махаббатны халаллыгы!

Ма —

юйню тюбюнде

жау чыракъчыкъ бла акъ жабыу.

Лимон терек.

Сары лимон.

Жел таба сызыгъыз

лимонланы!

Да, сиз да билесиз да!.. Артда уа,

артда уа —

юйню тюбюнде

Жау чыракъчыкъ бла акъ жабыу.

Къ ара кёк де

сары жиянла.

6. Сен къайры бараса, суу?

Сен къайры бараса, суу?

Жумшакъ орнумда барама мен

узакъда тенгиз жагъалагъа.

Тенгиз, сен а къайрыса?

Къарамым жетген туман узакълагъа.

Мен шош орун излейме.

Сен а, акъ бусагъым? Не айтырыкъса сен?

Мен бир зат да айтмайма.

Мен... къалтырайма!

7. Алдаулу кюзгю

Чыпчыкъ къайгъысын салмагъанды
жаш бутакъгъа.

Жилямукъсузду, ачусузду
тарыгъыулу шууулдау.

Адам бла Агъач.

Ачы жиляйма
тюпсюзлюк шылаплыкъны аллында:
эки кёзюмде уа —
эки жырлагъан тенгиз.

8. Толгъан ай

Ай жюзюп барады сууда.

Къалай чууакъды кёк да сууда!

Ай ашыкъмайын кеседи

къанагъан сууну кёмюклерин.

Бутакъчыкъ а айны сууда жюзген кюзгюсюнде
кёреди кесини суратын.

9. Артда уа...

Заман къазгъан

хурула —

думп болдула.

Къумла къалдыла.

Умутланы шауданы —

жюрек, —

ол кѣпмю урду? —
кѣуруду.

Кѣумла кѣалдыла.

Батыш ѳртенле бла
ахшамдагѣы уппала
тас болдула.

Кѣумла кѣалдыла.

Думп болду, кѣуруду,
тас болду, суууду.

Кѣумла кѣалдыла.

10. Танг атыу

Кордованы кѣонгроуларына
танг атыу кѣууанады.
Зынгырдауукѣ кѣонгроулагѣа
ур, Гранада!
Кѣонгроулагѣа тынгылайдыла тумандан
Андалусияны кѣызлары,
аланы зынгырдауларындан
кѣурай мурдах жырларын.

...Бетчиклерин букѣдурмагѣан жаулукѣларын
ышарыулары бла жарыта ингирледе,
Испанияны инчке белли кѣызчыкѣлары
жулдуз кѣкге кѣараучудула терезеледен...

Ах, Кордованы кѣонгроуларына
танг атыу кѣууанады,
ах, зынгырдауукѣ кѣонгроулагѣа
ур, Гранада!

11. Жырланмазлыкъ жыр

Мен жырлаялмазлыкъ жыр
мудах жукълайды эринлеримде.
Мен жырлаялмазлыкъ жыр.

Исси, несиз терек бахчада
жылтырауукъ жанады:
ай сюзюледн сууда,
мени жүрегим а сынады...

Кече кёрюнеди жарыкъ тюшюмде
мен жырлаялмазлыкъ жыр.

Сагъышлы эринленн жыры,
мылы чарсланы жыры,

унутулгъан эллени жыры,
жылы тылыны жыры,

жулдуз кёчюуню жыры,
шылап тангланы жыры.

12.

Акъ бусакъла да кетедиле —
аладан къалгъан кёл ыз жарыкъды.

Акъ бусакъла да кетедиле —
аладан бизге кёк жел къаллыкъды.
Къара дарийге чулгъанып кече,
жел да, шош болуп, тохтарыкъды.

Жел да суу бла тёбен кетген
зангырдауун къоярыкъды.

Қырдыкда жылтырауукъла жанарла —
алада да озгъан кюнюм батыллыкъды.

Сора сени гитче жүрекчигинг да,
гюлча, къол аязымда ачыллыкъды.

МЕЧИЛАНЫ КЯЗИМГЕ

Ихрам кийген заманында
этген сагъышларын
келедиле,
Уллу Назмучубуз, эсге:
Синай къумда
Бызынгыгъа этген назмуларын
махаббатлыкъча
кёрюнедиле бизге.

Ол
сен этген сагъышларын
болуп ниетибиз,
С е н и
байракъ этип
Беш тау тарларында,
Журтубузгъа махаббатлыкъ тута
келебиз биз,
ачлыкъ,
жаланигачлыкъ
кёрдюк да дуньяда.

Насыпны кёзлерим бла кёрюрча,
ышарырча уллу дуньягъа,
шо ёлсем да,

къууанч бла ёлюрча —
къууанчлы жыр тизип адамгъа;
къартлыкъны да

къайгъы бла ашырмай,
разылыкъ да алып халкъымдан:

«Бушууну поэти!» — деп,

айтдырмай,
кеталырмамы мен дуньядан?!

Да не ючюн, тууун жерде,
кыйын кюнде ёсе келдик?
Да не ючюн ана тилде
сёлеширге да юйрендик?

Да не ючюн дангыл тюзде
тансыкъ болгъанбыз таулагъа,
сёлешмейин тилибизде
турлукъ эсек адамлагъа?..

Айтама, тенгим, мен санга:
таулу жырым болмаз зая,
гитче тилде болуп,
анга
ийнанмаса да сау дунья!..

МУКЪУЛАНДА

Алгъын, гара бла айранны кьоша,
аны бла къандыра суусаплыгъын,
мамыр къойчу жашай эди кьошда,
кеси да сезмейин насыплыгъын.

Мингден артыкъ жылны аппаларым
былайлада тутхандыла малны,
кече Бахсан тарны жулдузлары
жарытханлай къойчу фытчанланы.

Магъаданны къаза забойлада,
сизден эсе къыйынды да бизге,
сукъланыучума бир-бир заманда,
аппаланы аппалары, сизге.

Учады айрыплан, ызын къоя;
сабан сюреди трактор да тюзде.
Мени ишим да болмайды зая
жулдузлагъа кетген кемеледе.

Мындан къарайма да, Гюрхожанда
кёреме жерими къабырларын:
солурма мен да бир кюн бир анда,
сизге хоншу болуп, аппаларым.

Ары дери уа борчуму жерде
тамам да, тап да толтурлукъма мен,
жулдуз кеме учар ючюн кёкде,
мамыр халда ишлер ючюн тирмен...

Кийик да жокъ бийик Мукъуланда;
къара суугъа сугъама челекни...
Жюзтонналы машинала мында
ишлейдиле, бийлеп тегерекни.

ШХАЙТЫ ТАУНУ БАШЫНДА

Мудах къарайма мен къызгъыл къысыр
къаялагъа,
кёре Шхайты сыртдан бурунгулу элибизни,
бирге бёрю жыйын бла къой сюрюулени баугъа
жыйгъан кибик, этди да дуньяда къадар бизни.

Олтур да, жарлы, къанынгы сууут. Сабыр да
бол!

Шо сенмисе жарсыу берген таулу аналагъа?..
Къайдан келдик? Неге келдик? Шо къайрыды
бу жол?

Къайсы локъман берсин жууап ма ол
соруулагъа?

...Кёкде уа айрыплан. Къайсы жерге атып
кесин,
ызы батхан кюнде, къызгъан темирча,
къызара,
дунья даулашланы ёртенлерин чачхан жилтин,
кимни, нени марай, учады ол, къыстау бара?!.

АЗРАИЛ МЁЛЕК

биринчи сурат

А з р а и л

— Эхе! Къалайса, жюйюсхан?

А д а м

— Къолайма.

Олтур, сюелме. Сыйлайым сени.

А з р а и л

— Сени кибиклени кесим сыйлайма.

Таныяла болмазса сен мени?

А д а м

— Таныт. Мен эрттеден бери төшекме...

А з р а и л

— Санга исси салам ахыратдан!

Танышайыкъ!.. Мен Азраил мёлекме...

Элгенме! Ненг къалгъанды дуньяда?

А д а м

(эси аууп, сандырайды).

— Э, жашым, эшекни жюгюн тюшюрчю!

Чынгыл... Ачыды жан къычырыгъынг...

Келдинг... Жюрегими анга биширчи...

А з р а и л

— Уян!.. Башха болур жырларыгъынг.

А д а м

(эсин жыя)

— Сен?.. Не дединг?

А з р а и л

— Хазыр эсенг, кетебиз.

Аршны кюйсюз жолу ачыкъды. Бол!

А д а м

— Сен къайры дейсе, къонакъ? Биз
юйдебиз.

Солу, ашыкъдыра эсе да жол...

Эй, юй бийче! Бери, бери!.. Къайдаса?..

Бир жан да жокъ... Олтурчу, келирле.

А з р а и л

— Да не! Меними, мискин, сен алдайса?
Сёлешейик. Сёзле эсгертирле...

А д а м

— Нени эсгертирле сёзле? Бизними
ала бла къоркъутама дейсе сен?!.

А з р а и л

— Угъай, иги эсгер.

А д а м

— Ёлгенленими?

Ала — миллионла. Ма мен а... Мен!..

А з р а и л

— Миллионламы дейсе? Сен атханса
къанлы къазауатда шуёхланы.

Тауларынгы бийиклигин сатханса,
сатханса кенглигин аулакъланы...

А д а м

— Шылап, сёзню ариу айта билесе.

Санга дунья да, азабы да не?!

Айтыр эдим... Алай а бош кюлесе...

А з р а и л

— Мен кюлмейме. Жангыз да кючкюне
къарайма мен санга...

А д а м

— Неге къарайса?

Кюйсюз жолунг бла бар. Аман бла бар!

Жангыз да сен ёле туруп жарайса.

Жаналгъычдан аллах окъун къачар...

А з р а и л

— Тирменинги тохтатчы! Гаппангы да
жангыз да бир такъыйкъагъа солут...

А д а м

— Юйретме! Атангы да, анангы да...
Ийисинги да, сылыкъ, былайдан къурут!
Сен осуюм туююлсе. Кимсе?.. Кимсе,
патыуала окъурча былайда?!
Аллах да, Ибилис да жокъ! Итимсе!
Бар, итча юр!.. Тагъыл арбазымда.
А-а-а, суу-у!..

А з р а и л

— Арты бла хунаны бузгъан эшекча
бирлеринден кёрейим бу малгъун...
(*Ёлгеннге бурулуп.*)
Бетинг болду кесинг жатхан төшекча,
дайым да жылынмазча сууудунг.
Къыйынды иш. Бир такъыйкъа солутмай,
юйден юйге мени элтеди жол...
Жаханымде, келлигинги унутмай,
мюйюзлюле сакълайдыла... Шау бол!

экинчи сурат

А з р а и л

— Ёллюгюнге ийнанмайын тургъанса,
къара ма энди кесинге кесинг:
саусуз болуп, рахын болуп аугъанса,
кеси кесин кесе къалды эсинг.
Хар кюн сайын айта турдунг: алдады
уллу насып, къыйын болса да жол...
Къайдадыла къызынг, жашынг? Къайдады
ол сен тапхан насып? Къайдады ол?

Санга дери да жулдузну, айны да
кӱргендиле, суйгендиле эрле.
Сенден сора да. Энтда... Аланы да
туудукълары, сенича, кӱмерле...

А д а м

— Билеме, кӱмерле... Алай хакъсызды
сени шылаплыгъынг да. Адамны
ахыр кюню жангыз да насыпсызды:
жерде бир зат тыймаз ёллюк жанны...
Мермер къалаланы да, эллени да
ояса сен, кӱмесе къумлада;
отуз жюз мингжыллыкъ жилтинлени да
сен думп этесе бир бирде Аршда.
Сен сууутурса, не этгин, Кюню да,
алай башха Кюню табар Алам...

А з р а и л

— Сеземе, жарлы, аллай тюшюнгю да,
тюшге батырды дайым да адам.
Алай а бил: къуртла кибик кетесиз,
жалдатланы къолун жалагъанлай.
Ёмюрледен бери уруш этесиз,
кеси кесигизни марагъанлай...
Мен жокъ да болайым, алай а барды
башха палах, сезерсиз, ол урса:
экеуленнге битеу дунья да тарды.
хапчюк, ахча ючюн даулаш болса.
Къыйналма... Энди урушну, дауну да
унутурукъса. Рахатлыкъ — алда...

А д а м

— Тохта, тохта! Ол нюр алгъан тауну да
тёппесине бир чыгъайым... Тохта!..

А з р а и л

— Къайда, хариц, санга! Жашынг уучуду.
Сени ючюп чыгъар. Анга къууан...
Алай заман... жашны да мараучуду...
Зыккыл къая... Чынгыл... Къалын туман...

А д а м

— Тохта, ашыкъма! Хапарынг ачыды!
Жашым уудан келсин да... кёрейик...

А з р а и л

— Рахат жукъла. Жаннет санга ачыкъды.
Заман келгенди, энди кетейик...
Шау болма, жарлы! Не зат этейик?

Служить бы рад, прислуживаться тошно.

А. Г р и б о е д о в.

Бирде болгъанма токъ, бирде уа тоймай
тургъанма да, болуп жүрек кючюм,
«Ачлыкъ уят къоймаз»,— дегенча болмай,
бир сёз да жазмадым ахча ючюн.

Манга къызгъанч адам айып этсе да,
тюбегенде узатмаса да къол,
патыуала окъуп, кюлюп кетсе да,
сансызма: поэтге тёреди ол...

Улуйду жел... Сууукъ боран урса да,
жарыкъ кюннге ийнанмай болалмам.
уллуду жүрегим: къажау турса да
битеу дунья окъун — тобукъланмам!

АТЛАРЫ

Кертиликни жолу	5
Ийнаң манга	6
Тореадорну сёзю	10
Айламала	12
«Мадарсыз, къарыусуз...»	13
«Кёзге илинмейин...»	16
«Сейирди бу дунья!..»	18
«Ракета бла чыкъсанг...»	19
Насып а жокъ	20
«Тели ашын алгъа бошар»	21
«Шо мен алгъын...»	23
Алгъын	24
«Да, кёп адам...»	25
Неди да унутхан эсем мен?	26
«Халалды жашау!..»	27
«Къызаргъан чырпыла...»	28
«Тюшде азатлыкъны...»	29
Терек бла тенгиз	30
Къарайма къаялагъа	31
Эки жомакъ	33
Таслыкъны жели	35
«Бир такъыйкъача...»	33
«Черек...»	40
«Жулдузланы...»	41
Анамы анасын эсгере	42
Никколо Паганини	44
Сальери	45
Китапны эниклеу	47
1. Айтыу	47
2. Къачыу	47

3. Питир	47
4. Келечи	48
5. Кечеги жолоучу	49
6. Жер	50
7. Тилек	51
Жангыз терек	52
«Буз жауунду...»	54
Кече ортада, уянып, айтылган назму.	55
Адамла бла ташла	57
Гапалау	59
Ауаналаны эсгериу поэмасы	63
Желпек (Лермонтовдан)	67
«Жерни патчахларын...»	68
Жюзюнчю ат	69
«Сыйырган эдиле...»	70
Жагъа	71
Кечеги жулдузла	80
Дунья былай турмаз	86
Елген кыызгъа айтылган назму	87
Алгъынныгы шуѳхума	88
«Инжича тамычыла...»	92
«Къадарымы ташлы...»	93
Эски романс	96
Ийнанама	97
«Жилийма. сабий...»	99
Адам болун...	100
Эки сонет	102
Аршны бюртюклери	104
Телефон бла сѣлешгенден сора	106
Заманланы темир чархы	107
Тѳзюмлюк	109
«Жерде патчах...»	110
Монолог	111
Жашауну ахыр жыры, не уа акъылны кези.	113
Жулдуз сюрюуле	117
«Хар мюйюшден...»	120

Осуят		121
Тилемесем да...		122
Сёзле		123
Шошлукъну!		124
Атамы сураты		126
Бёрю. Туман. Къар...		127
Юч аккорд		131
Хажимуса Кулиевни эсгере		132
Ахтыныу		133
«Алыкъа мен...»		135
«Жарсыу кирсе...»		136
Кечеде		137
Ай		138
Адамлыкъ		139
Заманны Марсында		140
Бусакъла		141
Жулдуз жулдуздан да сорады		142
Къыйынды		146
Поэт		148
«Ингир сайын...»		149
Къазман		150
Жомакъ да, жыр да жокъ		151
Арабызда		152
Сюеме адамын, ташын...		153
Мажюсю		154
Тиширыугъа		156
Заманны сын жазуу		159
Экеуленни къадары		160
Къайдадыла къарсла		161
Тейри эшик		162
Кёпдюле бош къадарла		163
Анамы атасы Чотайгъа		164
Къара бла акъ		165
Бир кюн бир		167
Уллу къырны эсгереме		168
Ауазым		170

«Бу жерни айбатлыгъын...»	171
«Философла кибик...»	172
Кийим кийип...	173
«Сен алдама...»	176
Къайсынны ёлгенине	177
Ма сен да кет	178
Юч мудах назму	180
Жалгъан суюмекликни балладасы	182
Ауанала	184
Сейирсинеме!	185
Москва дефтер	186
Чариш	192
«Кече къарайма...»	194
«— Мени итим...»	195
«Къурумча, къара кечеде...»	196
«Нарат от жанады...»	197
Суюмекликни тереги	198
«Чайыр жолланы...»	199
«Къахмелени кёзлеринде да...»	200
«Раубазыла...»	201
«Кёпню кёрюп...»	202
Суратчы хайыуанла. (Тамсил.)	203
Жазыкъсыныу	205
Башха таурух	206
Тауда	207
Къыш. Терек. Ай	209
Федерико Гарсиа Лоркадан	210
1. Жанымы ауанасы	210
2. Къама	211
3. Шошлукъ	211
4. «Жюз исси...»	212
5. Жан алыуну тарыгъыуу	212
6. «Сен къайры бараса...»	213
7. Алдаулу кюзгю	214
8. Толгъан ай	214
9. Артда уа...	214

10. Танг атыу		215
11. Жырланмазлыкъ жыр		216
12. «Акъ бусакъла...»		216
Мечиланы Кязимге		218
«Насыпны кёзлерим бла...»		219
«Да не ючюн...»		220
Мукъуланда		221
Шхайты тауну башында		223
Азраил мёлек		226
«Бирде болгъанма...»		232

Литературно-художественное издание

Али Локманович Байзуллаев

ОДИНОКОЕ ДЕРЕВО

Стихи

На балкарском языке

Художественный редактор

Ю. М. Алиев

Технические редакторы:

С. А. Мусукаева, Л. А. Тлупова

Корректоры:

Ф. Я. Теппеева, З. К. Гуртуева

ИБ № 2375

Сдано в набор 29.05.89. Подписано к печати 20.09.89.
Ч00421. Формат 70×90^{1/32}. Бумага типографская № 1.
Гарнитура об. новая. Печать высокая. Усл. п.
л. 8,77. Усл. кр.-отт. 8,77. Уч.-изд. л. 6,88. Тираж
500 экз. Заказ № 3657. Цена 1 р.

Издательство «Эльбрус»
Нальчик, ул. Адмирала Головки, 6
Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Госкомиздата КБАССР
Нальчик, пр. Ленина. 33

Байзуллаев А. Л.

Б18 Одинокое дерево: Стихи.— Нальчик:
Эльбрус, 1989.—240 с.

ISBN 5-7680-0200-6

Книга выходит к 50-летию известного балкарского поэта. Произведения, составившие новый сборник,— это лирико-философские раздумья автора о вечных реалиях — человеке в сложном, мятущемся мире, родине и матери, о долге и совести, любви.

Б $\frac{4702100200-083}{M125(03)-89}$ 44-89

С(Балк)2